

เมืองธรรมะ
พระศักดิ์สิทธิ์
ชิดเมืองหลวง
มะม่วงหวาน
ข้าวสารขาว
มะพร้าวน้ำหอม

ISBN : 974-87072-8-8

9 789748 707280

อะเป็ททา เมืองเกษตร-อุตสาหกรรม

มาลี แดงดอกไม้

อะเป็ททา

เมืองเกษตร-อุตสาหกรรม

ศูนย์กลางการคมนาคมเขตเศรษฐกิจใหม่

นะเชิงเทรา
เมืองเกษตร-อุตสาหกรรม

มาลี แดงดอกไม้
เรียบเรียง

ฉะเชิงเทรา : เมืองเกษตร-อุตสาหกรรม

มาลี แดงดอกไม้

บรรณาธิการ : ดวิต มนัสอ้อม

ออกแบบปกและรูปเล่ม : P.K. GROUP

ISBN 974-87072-8-8

BOOKCODE 01-03-0005-01

พิมพ์ พ.ศ. 2542

สงวนลิขสิทธิ์

จัดพิมพ์

บริษัท แสงปัญญาเลิศ จำกัด

จัดจำหน่าย

องค์การค้ำของครูสภา

69 อาคาร 9 ถนนราชดำเนินกลาง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ 629-1911-6

พิมพ์ที่ บริษัท คอมแพคพริ้นท์ จำกัด

ราคา 140 บาท

คำนำสำนักพิมพ์

จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจุดเด่นในตัวเองที่มีคุณค่าควรแก่การภาคภูมิใจหลายประการ มีศาสนสถานสำคัญซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นທີ່เชิดหน้าชูตาของประเทศ เป็นแหล่งเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมทางการเกษตรที่ยิ่งใหญ่ เป็นแหล่งเลี้ยงไก่ที่ใหญ่เป็นอันดับหนึ่งของประเทศ มีศูนย์ห้องเย็นสามารถเก็บไข่ได้ถึง 3 ล้านฟอง มีการเลี้ยงหมูมากเป็นอันดับสองรองจากนครปฐม อุดมสมบูรณ์ทั้งปลาน้ำจืดและน้ำเค็ม เป็นแหล่งผลิตพลาสติก ปลาช่อน ปลาตะเพียนที่สำคัญของประเทศไทย

นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งผลิตมะม่วง ขนุน มะปราง กระท้อน มะพร้าว มากเป็นอันดับสองรองจากข้าว

เป็นศูนย์การคมนาคมสู่ตะวันออกและอีสาน และกำลังจะเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการของประเทศ

ไม่น่าเชื่อว่าจากการสำรวจล่าสุด ชาวฉะเชิงเทรามีรายได้เฉลี่ยสูงถึง 90,443 บาทต่อคนต่อปี

บริษัท แสงปัญญาเลิศ จำกัด เสนอโครงการหนังสือ จังหวัดของเรา เรื่อง ฉะเชิงเทรา : เมืองเกษตร-อุตสาหกรรม ด้วยความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นคู่มือที่ดีของนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และเป็นคู่มือสำหรับทุกคนที่รักมาตุภูมิ

บริษัท แสงปัญญาเลิศ จำกัด

หลวงพ่อบุญรอด สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองฉะเชิงเทรา

คำนำผู้เรียบเรียง

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นเมืองเกษตรกรรมที่กำลังได้รับการพัฒนาให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมไปพร้อมๆ กัน จึงมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ประกอบกับพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำ จึงทำให้มีความอุดมสมบูรณ์กว่าที่อื่นๆ การเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพที่ขึ้นหน้าขึ้นตา สามารถทำรายได้อย่างมากมาย

จังหวัดฉะเชิงเทรา หรือที่คนทั่วไปเรียกกันจนติดปากว่า “แปดริ้ว” มีคำขวัญประจำจังหวัดว่า เมืองธรรมชาติ ชิดเมืองหลวง มะม่วงหวาน ข้าวสารขาว มะพร้าวน้ำหอม ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของจังหวัดอันเก่าแก่แห่งนี้ว่า นอกเหนือจากเป็นจังหวัดที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปสำคัญแล้ว ยังเป็นแหล่งเกษตรกรรมสำคัญของประเทศ

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการสืบค้นเสาะหา และเข้าถึงพื้นถิ่นและผู้คนเพื่อให้ได้มาซึ่งเรื่องและภาพที่สมบูรณ์และทันสมัย เหมาะที่จะเป็นหนังสือคู่มือมาตุภูมิไปนานเท่านั้น

มาลี แดงดอกไม้

สารบัญ

บทนำ	9	อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา	46
ตราประจำจังหวัด	14	อำเภอบางคล้า	50
คำขวัญประจำจังหวัด	15	อำเภอบางน้ำเปรี้ยว	52
แผนที่จังหวัด	16	อำเภอบางปะกง	54
ฉะเชิงเทราในปัจจุบัน	17	อำเภอบ้านโพธิ์	56
ที่ตั้งและอาณาเขต	17	อำเภอพนมสารคาม	58
สภาพทางภูมิศาสตร์	20	อำเภอสนามชัยเขต	60
ลักษณะภูมิประเทศ	21	อำเภอแปลงยาว	61
ลักษณะภูมิอากาศ	24	อำเภอรสาถาสน์	63
ทรัพยากรธรรมชาติ	25	อำเภอท่าตะเกียบ	64
ประชากรและการทำมาหากิน	29	กิ่งอำเภอคลองเขื่อน	67
อาชีพ	31	วันวานของฉะเชิงเทรา	69
เกษตรกรรม	32	สถานที่และสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ	83
การปศุสัตว์	36	บุคคลสำคัญของจังหวัด	115
การประมง	37	วัฒนธรรมและประเพณี	127
การอุตสาหกรรม	39	ภูมิปัญญาคนแปดริ้ว	137
การพาณิชย์	42	พรุ่งนี้ของฉะเชิงเทรา	147
การคมนาคมและเขตการปกครอง	43	บรรณานุกรม	152
การแบ่งเขตการปกครอง	45		

ฉัตรทองบนยอดพระอุโบสถ
วัดโสธรวรฯ หลังใหม่

บทนำ

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จะเข็ญเทรานั้นเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีผู้คนหลายเผ่าชนเข้ามาอาศัยอยู่ปะปนกันรุ่นแล้วรุ่นเล่า จนเกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต แต่สามารถผสมผสานเข้ากันได้ อย่างแนบเนียนและกลืนกลายเป็นวิถีไทยที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคน จะเข็ญเทรา

สำหรับชื่อ ละโว้เขตรา มีผู้สันนิษฐานถึงที่มาแตกต่างกันไปหลายอย่าง เช่นว่าเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำเขมรว่า “สตรง์ตรง” หรือ “ฉ่ทรีงเทรา” ซึ่งแปลว่า “คลองลึก”

โดยผู้รู้กลุ่มนี้ได้อาศัยหลักทางภูมิศาสตร์และลักษณะที่ตั้งเมืองในสมัยก่อนที่ว่า ดินแดนแถบนี้เดิมเคยอยู่ในอิทธิพลของขอมมาก่อน เป็นส่วนประกอบสำคัญในการพิจารณา ซึ่งมีเค้าความเป็นไปได้อยู่มาก เนื่องจากละโว้เขตราเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง โดยสมัยก่อนชาวบ้านหรือชาวเมืองอาจจะเรียกแม่น้ำว่า คลองลึก และเลยเรียกเมืองที่อยู่ริมแม่น้ำว่า คลองลึก ตามไปด้วย

แม่น้ำบางปะกงช่วงผ่านตัวเมือง

เมืองละโว้เขตราในปัจจุบัน

แต่อีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นที่แตกต่างออกไป คือ “ละโว้เขตรา” อาจจะเพี้ยนมาจากคำว่า “แสงเชรา” หรือ “แขงเชา” หรือ “แสงเชา” ซึ่งเป็นเมืองที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเคยเสด็จไปได้ เนื่องจากการออกเสียงใกล้เคียงกันมาก

สำหรับชื่อเมือง “แสงเชา” “แขงเชา” หรือ “แสงเชรา” มีบันทึกไว้ในพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ

ต่อมาเมืองจะเชิงเทราแห่งนี้ยังมีผู้เรียกชื่อต่างออกไปอีกว่า “เมืองแปดริ้ว” ชื่อหลังนี้มีที่มาจากเดิมเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงมากในเรื่องเป็นแหล่งชุมนุมของปลาช่อนขนาดใหญ่

กล่าวกันว่าปลาช่อนที่นำไปทำปลาแห้งจะต้องแร้งถึง 8 ริว ผู้คนจึงพากันขนานนามว่า เมืองแปดริ้ว และเรียกติดปากเรื่อยมากระทั่งปัจจุบัน

เกี่ยวกับชื่อเมืองจะเชิงเทราหรือเมืองแปดริ้ว ในหนังสือชุมนุมพระนิพนธ์ภาคปกิณกะ ภาค 1 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้กล่าวพาดพิงถึงที่มาของชื่อเมืองไว้เช่นกัน ดังความว่า

“...ชื่อบ้านเมืองเหล่านี้เป็นชื่อไทยบ้าง ชื่อเขมรบ้าง เป็นสองชื่อทั้งไทยทั้งเขมรบ้าง อย่างเมืองจะเชิงเทราเป็นชื่อเขมร แปดริ้วเป็นชื่อไทย...”

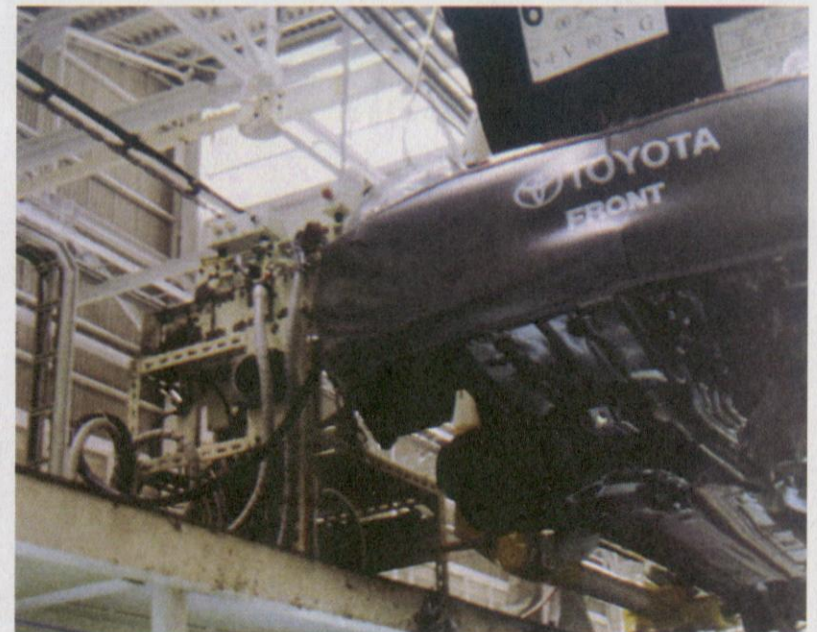
ไม่ว่าจะเป็นชื่อไทย หรือเขมร จะเชิงเทรา ก็ยังคงเป็นจังหวัดหนึ่งของไทยที่มีจุดเด่นทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณี แหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนเพียบพร้อมด้วยศักยภาพด้านการพัฒนาเพื่อให้เป็นเมืองที่อยู่อาศัย การพาณิชย์ การเกษตร อุตสาหกรรม และศูนย์กลางบริหารราชการ

เห็นได้จากการที่รัฐบาลได้กำหนดให้จะเชิงเทราเป็นเมืองสนับสนุนการบริการที่อยู่อาศัยและการบริหารราชการเพื่อรองรับการกระจายกิจกรรมของกรุงเทพมหานคร และพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ควบคู่ไปกับการเป็นศูนย์กลางคลังขนส่งสินค้าที่เชื่อมโยงระหว่างภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

ไม่ว่าทิศทางในวันข้างหน้าจะเป็นอย่างไร สิ่งที่ได้เห็นได้ในปัจจุบันนี้ก็คือ จะเชิงเทรา เป็นเมืองที่เพียบพร้อมทั้งด้านเกษตรและอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง

แหล่งผลิตธัญญาหารที่สำคัญของเมืองหลวง

ศูนย์กลางการค้าและการลงทุน

ตราประจำจังหวัด

เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดนับถือศาสนาพุทธและมีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ประชาชนให้การเคารพนับถือมาก คือ พระพุทธโสธร มีประวัติเล่าว่าเป็นพระพุทธรูปปฏิหาริย์ลอยทวนน้ำมาขึ้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรานับแต่นั้นมาดินน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูกก็อุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชให้ผลดีตลอดมา

ด้วยเหตุนี้จึงได้นำภาพอุโบสถอันเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธโสธรมาเป็นตราประจำจังหวัด

คำขวัญประจำจังหวัด

เมืองธรรมะ

พระศักดิ์สิทธิ์

ขีดเมืองหลวง

มะม่วงหวาน

ข้าวสารขาว

มะพร้าวน้ำหอม

ฉะเชิงเทราในปัจจุบัน

ตามหลักฐานที่พบฉะเชิงเทราเป็นเมืองใหม่ที่เพิ่งสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่างจากเมืองอื่นในแถบเดียวกัน เช่น ปราจีนบุรี ระยอง ชลบุรี ซึ่งมีหลักฐานแสดงชัดเจนว่าสร้างเป็นเมืองมาแต่ครั้งอาณาจักรทวารวดี โดยอยู่ในความปกครองของขอม

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดฉะเชิงเทราในปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคกลางฝั่งตะวันออก หรืออยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ระหว่างเส้นละติจูดที่ 14 องศาเหนือและลองจิจูดที่ 101 องศาตะวันออก

สำหรับจังหวัดที่อยู่ในเขตภาคกลางด้วยกันมีทั้งหมด 22 จังหวัด ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม สมุทรปราการ พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง ชัยนาท

ในเมือง

นอกเมือง

นครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว และฉะเชิงเทรา

ที่ตั้งห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงหมายเลข 304 หรือ กรุงเทพฯ-มโนบุรี-ฉะเชิงเทรา ประมาณ 82 กิโลเมตร และทางหลวงหมายเลข 314 ใช้เส้นทางกรุงเทพฯ-บางนา-ตราด เมื่อถึงบริเวณก่อนข้ามสะพานแม่น้ำบางปะกงเลี้ยวซ้ายตามทางหลวงหมายเลข 314 มีระยะทางประมาณ 90 กิโลเมตร หรือตามทางรถไฟจากสถานีหัวลำโพงประมาณ 60 กิโลเมตร

ทางหลวงหมายเลข 314 กรุงเทพฯ-บางนา-ตราด

อาณาเขตติดต่อ ได้แก่

ทิศเหนือ	ติดต่อ ปทุมธานี นครนายก และปราจีนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อ ปราจีนบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อ กรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ

สภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดพะเยาปัจจุบันมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 5,351 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,344,375 ไร่ และนับเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีความหลากหลายด้านภูมิศาสตร์

พื้นที่ราบลุ่มส่วนใหญ่เป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิ

ที่ดอนเหมาะสำหรับพืชไร่ที่ทนต่อความแห้งแล้ง

ที่ดอนปลูกพืชเหมาะสำหรับปลูกพืชไร่และสวนผลไม้

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ทั่วไปของจังหวัดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ เป็นพื้นที่ราบลุ่มดินน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก บางพื้นที่สามารถทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง ได้แก่ นาปี 1 ครั้ง นาปรัง 2 ครั้ง

ส่วนอีกลักษณะมีสภาพพื้นที่เป็นที่ดอนปลูกพืช มีป่าและเขา ดินส่วนมากเป็นดินเหนียว ดินร่วนปนทราย และดินลูกรัง บางแห่งสูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง 2-3 เมตร สภาพทั่วไปค่อนข้างแห้งแล้ง เหมาะสำหรับเพาะปลูกพืชไร่ ทำสวนยาง และสวนผลไม้

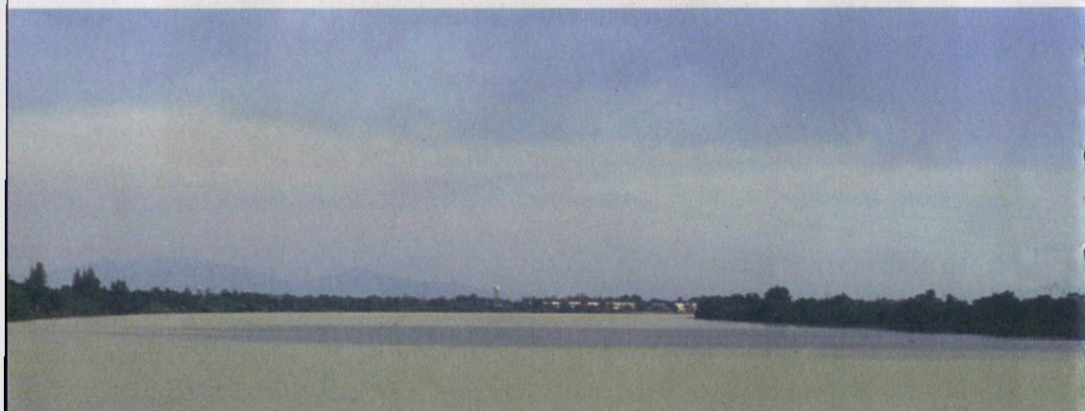
แบ่งลักษณะพื้นที่ตามแนวทางการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ 3 จังหวัดชายทะเลภาคตะวันออกจะมีพื้นที่เป็น 3 ลักษณะ คือ ที่ราบลุ่มน้ำ มีพื้นที่โดยประมาณ 2,042.7 ตารางกิโลเมตร ที่ดอนปลูกพืช 3,205.6 ตารางกิโลเมตร ที่ภูเขาและเขาสูง 173.4 ตารางกิโลเมตร โดยพื้นที่ทางตอนใต้ติดต่อกับชายฝั่งทะเลมีความยาวประมาณ 12 กิโลเมตร

แม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านจังหวัด ได้แก่

แม่น้ำบางปะกง ไหลมาจากปราจีนบุรีเข้าสู่ฉะเชิงเทราทางด้านทิศเหนือผ่านอำเภอบางน้ำเปรี้ยวเรียกว่า แม่น้ำแปดริ้ว เข้าสู่อำเภอบางคล้า อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา และอำเภอบางปะกง ช่วงนี้เรียกว่า แม่น้ำบางปะกง จากนั้นไหลลงสู่ทะเลบริเวณอ่าวไทย มีความยาวทั้งสิ้น 230 กิโลเมตร

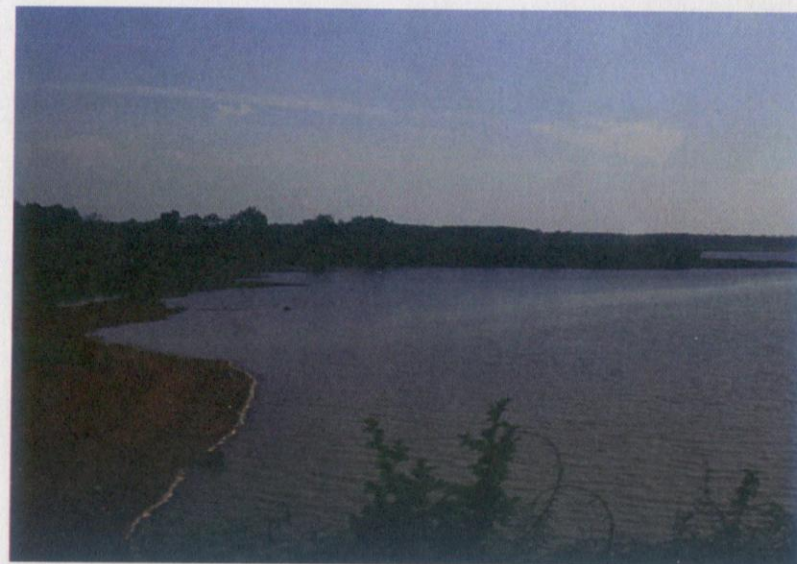
นอกจากนี้ยังมีคลองธรรมชาติที่สำคัญ ๆ อีกหลายสาย ได้แก่ คลองท่าลาด ในเขตอำเภอนมสรวง คลองท่าไข่ และคลองบางขนาก

แม่น้ำบางปะกง เส้นเลือดใหญ่ของฉะเชิงเทรา

คลองท่าลาดช่วงผ่านหน้าอำเภอนมสรวง

อ่างเก็บน้ำลาดกระบัง สำหรับหล่อเลี้ยงพืชผลทางการเกษตรในพื้นที่ห่างไกลจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่นที่อำเภอสนามชัยเขต

ระบบชลประทานมีกระจายอยู่ทั่วไปในเกือบทุกพื้นที่ของจังหวัด

ป่าไม้ที่สมบูรณ์ช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากอยู่ติดทะเลและพื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบภูเขา ทำให้ลักษณะอากาศอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างร้อน เมื่อถึงฤดูหนาวก็ไม่หนาวจัด มีความแตกต่างของอุณหภูมิระหว่าง 12.3-35 องศาเซลเซียส ส่วนในช่วงหน้าฝนจะมีฝนตกชุกเฉลี่ยประมาณ 130 วัน ในปี พ.ศ. 2539 ปริมาณน้ำฝนวัดโดยเฉลี่ยต่อปีประมาณ 1,181.7 มิลลิเมตร

ทิวเขาสูงภูเขา มีผลต่อสภาพอากาศ

ผืนนาเขียวขจีสะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของดิน

ทรัพยากรธรรมชาติ

จากสภาพภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลายทางด้านลักษณะพื้นที่ ทำให้จังหวัดฉะเชิงเทรามีทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไป ที่สำคัญๆ ได้แก่ ทรัพยากรดินและน้ำ สำหรับพื้นที่ที่อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่ม เช่น อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางคล้า อำเภอเมืองฯ อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอพนมสารคาม อำเภอแปลงยาว อำเภอราชสาส์น และกิ่งอำเภอกลองเชื่อน ส่วนใหญ่มีทรัพยากรดินและน้ำอุดมสมบูรณ์มาก ทำการเกษตรได้ผลผลิตดี

แลทเทอไรท์ หรือลูกรัง มีในบริเวณอำเภอบางคล้าและอำเภอพนม
สารคาม ส่วนใหญ่นำมาใช้ในการก่อสร้างทางหลวงต่าง ๆ

แกรนิต ในปี พ.ศ. 2541 ยังมีการผลิตอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

ทรัพยากรป่าไม้ ลักษณะป่าเป็นป่าเบญจพรรณ หรือป่าแดง จากการ
สำรวจด้วยภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ. 2525 มีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ประมาณ
800,000 ไร่ ครอบคลุมอยู่ในพื้นที่หลายอำเภอ ได้แก่ พนมสารคาม สนา
มชัยเขต แบลงยาว และท่าตะเคียบ

ดินลูกรังพบมากที่สุดในเขตอำเภอพนมสารคามและอำเภอบางคล้า

แม้บางพื้นที่จะแห้งแล้งเช่นที่อำเภอสนาชัยเขต แต่ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของคนที่นี่ สามารถพลิกพื้น
ให้เป็นแผ่นดินทองได้

ยกเว้นพื้นที่ในเขตอำเภอสนาชัยเขตและอำเภوتاตะเคียบ เนื่องจาก
พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนลูกฟูก มีภูเขา ป่าไม้ ดินมีลักษณะเป็นดินลูกรัง
ดินร่วนปนทราย และดินเหนียว ไม่เหมาะแก่การปลูกข้าวหรือพืชที่ไม่ทน
ต่อสภาพแห้งแล้ง แต่ก็สามารถเพาะปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง
และทำสวนยาง สวนผลไม้ได้ผลผลิตดี

ทรัพยากรแร่ธาตุ มีพบบ้างแต่ไม่มากนัก ได้แก่

แร่เหล็ก พบในเขตอำเภอบางคล้า อำเภอพนมสารคาม ปัจจุบันไม่มี
การลงทุนในด้านของอุตสาหกรรมถลุงเหล็กเพื่อนำมาใช้แต่ประการใด

ทองคำ พบในอำเภอพนมสารคาม อำเภอสนาชัยเขต เนื่องจากพบ
ในปริมาณที่น้อยมากไม่คุ้มกับการลงทุนจึงไม่มีการผลิตหรือนำขึ้นมาใช้

นับจากการสำรวจครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2525 แล้ว หลังจากนั้นยังไม่เคยมีการสำรวจด้วยภาพถ่ายทางอากาศอย่างเป็นทางการอีกเลย เว้นแต่การสำรวจในภาคพื้นดินซึ่งพอสรุปสภาพป่าโดยสังเขปได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นป่าที่เพ่งฟื้นตัวจากสภาพทรุดโทรมอันเนื่องมาจากการถูกตัดทำลายไปก่อนหน้านี้ ซึ่งยังไม่อยู่ในสภาพสมบูรณ์นัก

อย่างไรก็ดี ทางหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในการดูแลป่าไม้ก็ได้พยายามที่จะรักษาและฟื้นฟูสภาพป่าผืนนี้ให้กลับคืนสู่สภาพสมบูรณ์ และคงอยู่เช่นนั้นตลอดไป

ประชากรและการทำมาหากิน

จากการรวบรวมสถิติประชากรในปี พ.ศ. 2539 จังหวัดฉะเชิงเทรา มีประชากร 622,057 คน เป็นหญิง 313,313 คน ชาย 308,744 คน ความหนาแน่นเฉลี่ยประมาณ 116 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยจะหนาแน่นมากเป็นพิเศษเฉพาะในเขตเทศบาล คือ เฉลี่ยประมาณ 3,732 คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนนอกเขตเทศบาลความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยประมาณ 107 คนต่อตารางกิโลเมตรเท่านั้น

สำหรับพื้นที่ที่เคยเป็นชุมชนเก่าแก่มิมีประชากรเข้าไปตั้งบ้านเรือนและอาศัยทำมาหากินในระยะแรก ๆ ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอสนามชัยเขต ต่อมาการตั้งบ้านเรือนได้กระจายออกไปในทุกพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณห่างจากปากแม่น้ำบางปะกงในรัศมี 60 กิโลเมตร มีประชาชนปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่หนาแน่นเป็นพิเศษ เช่น อำเภอเมืองฯ อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอบางคล้า อำเภอพนมสารคาม และอำเภอบางน้ำเปรี้ยว

ประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง นอกจากนี้

เมื่อปี พ.ศ. 2541 มีการซ่อมสะพานข้ามแม่น้ำบริเวณอำเภอเมืองฯ

กลุ่มบ้านบางปะกงช่วงอำเภอเมืองฯ แหล่งชุมชนใหม่

ประชากรกว่าร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ

ยังมีความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับตัวเข้ากับการพัฒนาในรูปแบบใหม่ๆ ของสังคมได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการปรับจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม

ด้านการนับถือศาสนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือ อิสลาม และคริสต์ ตามลำดับ

อาชีพ

ฉะเชิงเทรานั้นเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่ประชากรมีอาชีพหลากหลาย เนื่องจากแต่ละพื้นที่ของจังหวัดมีสภาพแตกต่างกัน รวมทั้งในส่วนของจังหวัดเองก็ได้ให้การสนับสนุนในด้านการประกอบอาชีพของประชากร โดยมุ่งเน้นให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดที่มีเป้าหมายสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมการผลิตและแปรรูปสินค้าทางการเกษตร มากกว่าการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างเดียว อาชีพต่างๆ ของประชากรจำแนกได้เป็น

ผู้คนไปทำงานในตัวเมืองเข้าไปเย็นกลับบ้าน โดยอาศัยลำน้ำบางปะกงเป็นเส้นทางคมนาคม

เกษตรกรรม

จากสถิติปี พ.ศ. 2536 จังหวัดฉะเชิงเทรามีพื้นที่ 1,848,428 ไร่ ในจำนวนนี้แบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรถึง 1,805,799 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่ป่าไม้และการชลประทาน ในส่วนของพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกได้แบ่งการใช้ประโยชน์ออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การเพาะปลูกข้าว การทำไร่ และการทำสวน

การเพาะปลูกข้าว พื้นที่ส่วนที่ใช้เพาะปลูกข้าวจัดว่ามีมากกว่าพื้นที่เพาะปลูกอื่นๆ คือมีอยู่ประมาณ 974,722 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เห็นได้จากแต่ละปีชาวนาสามารถทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง คือ ข้าวนาปี 1 ครั้ง ข้าวนาปรัง 2 ครั้ง

การเพาะปลูกพืชไร่ พืชไร่ที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย ถั่วลิสง สับปะรด มีเนื้อที่เพาะปลูกประมาณ 603,268 ไร่

ผืนนาในเขตบางน้ำเปรี้ยว แหล่งปลูกข้าวที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัด

สับปะรด

มันสำปะหลัง

ข้าวโพด

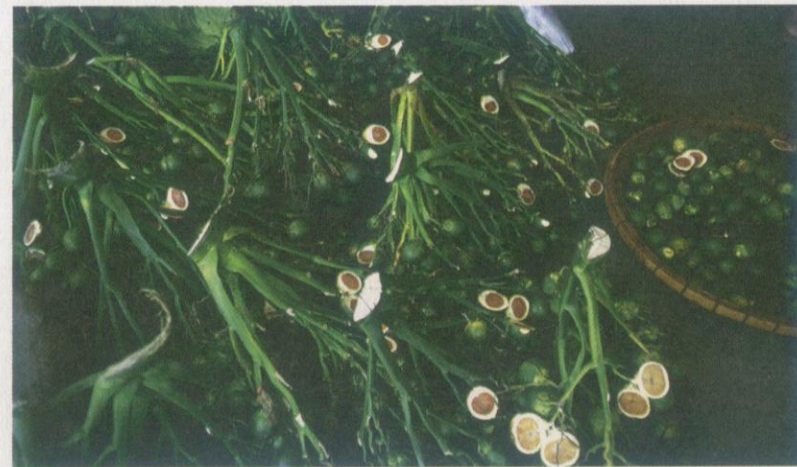

สวนมะม่วง ผลไม้ขึ้นชื่อของจังหวัด

สวนขนุน ปัจจุบันปลูกกันมากในพื้นที่เขต อ.แปลงยาว อ.สนามชัยเขต และ อ.ท่าตะเกียบ

การทำสวน ปัจจุบันนับว่าได้รับความนิยมมาก ผลไม้ที่นิยมปลูกได้แก่ มะม่วง ขนุน กระท้อน มะพร้าว หมาก ปาล์ม ฝรั่ง และไม้ยืนต้นอื่น ๆ รวมเนื้อที่สวนทั้งหมดประมาณ 145,451 ไร่ ที่เหลือเป็นการทำสวนผักและไม้ดอกซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก คิดเป็นพื้นที่เฉลี่ยประมาณ 7,037 ไร่ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด

หมาก

มะพร้าวน้ำหอม

ฟาร์มเลี้ยงไก่ขนาดใหญ่ในฉะเชิงเทรา

การปศุสัตว์

จังหวัดฉะเชิงเทราได้รับการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการพาณิชย์ โดยเฉพาะไก่และสุกรเลี้ยงกันมากที่อำเภอเมืองฯ อำเภอบางปะกง อำเภอบางคล้า อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอพนมสารคาม และอำเภอแปลงยาว กระจายอยู่ทั่วไปเกือบทุกตำบล

ในปี พ.ศ. 2540 มีพื้นที่สำหรับอาชีพปศุสัตว์ทั้งจังหวัดกว่า 62,700 ไร่ มีเกษตรกรประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์กว่า 37,720 ราย โดยเฉพาะการเลี้ยงไก่ จังหวัดฉะเชิงเทรานั้นเป็นแหล่งเลี้ยงไก่ไข่ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย หรือคิดเป็นร้อยละ 35 ของการเลี้ยงไก่ไข่ทั่วประเทศ ส่วนสุกรเลี้ยงมากเป็นอันดับ 2 รองจากจังหวัดนครปฐม

นอกจากนี้ทางจังหวัดยังได้สนับสนุนให้เกษตรกรเลี้ยงสัตว์อื่นๆ เพิ่มเติมอีก อาทิ เป็ด โค กระบือ

การประมง

แบ่งออกเป็น ประมงน้ำจืดและประมงน้ำเค็ม เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกับทะเล โดยประมงน้ำเค็มจะทำการในเขตพื้นที่อำเภอ บางปะกง ส่วนประมงน้ำจืดเป็นในลักษณะ การจับสัตว์ที่เพาะเลี้ยงเอง เช่น ปลาสลิด ปลาช่อน ปลาดุก และปลาตะเพียน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลากัดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอีกด้วย อำเภอที่เลี้ยงกันมาก ได้แก่ อำเภอเมืองฯ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว

ปลาช่อนนอกจากจะเป็นปลาพื้นเมืองที่มีอยู่ทั่วไปตามแหล่งน้ำธรรมชาติแล้ว ที่นี่ยังมีการชุบอเลียงเพื่อจำหน่ายกันอย่างแพร่หลาย

ปลาที่ได้จากการทำประมงน้ำเค็ม

กุ้ง กั้ง ปู และหอย ก็มีอุดมสมบูรณ์

การอุตสาหกรรม

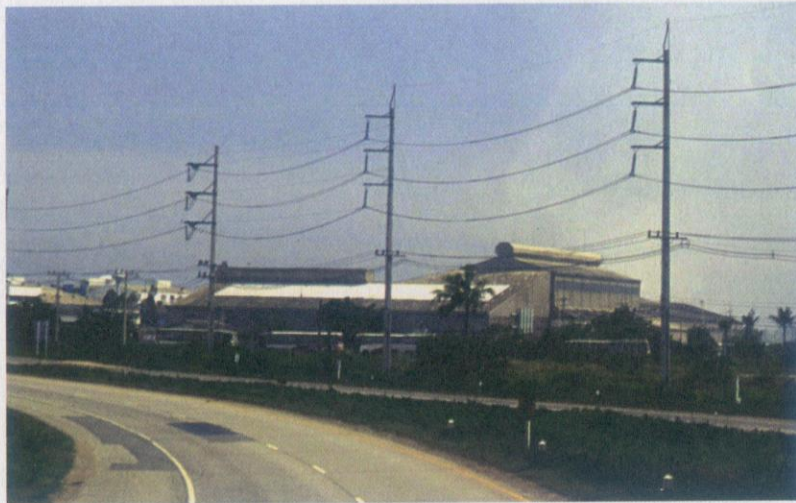
จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกให้ผลผลิตดีทำให้มีการขยายตัวในอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น อุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตรและอื่นๆ ตามมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตรนับว่ามีมากเป็นพิเศษ

จากสถิติปี พ.ศ. 2541 มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตรมากกว่า 250 โรงงาน โรงงานต่างๆ ได้แก่ โรงสีข้าว โรงงานแป้งมัน โรงงานแปรรูปมะม่วง โรงงานอุตสาหกรรมอัดมันเม็ด โรงงานอาหารสัตว์ โรงงานเส้นไหม โรงงานหีบน้ำมันจากถั่วและมะพร้าว โรงงานผลิตไม้อัดตลอดจนโรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์

นอกจากนี้ทางจังหวัดยังมีแผนสนับสนุนให้มีการขยายตัวด้านโรงงานเกี่ยวกับการเกษตรอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีก อาทิ โรงงานผลิตวัตถุดิบเพื่อการเกษตร เช่น โรงงานผลิตปุ๋ยคอกสำเร็จรูป โรงงานฆ่าสัตว์มาตรฐาน โรงงานแปรรูปหนังสัตว์ โรงงานบรรจุกระป๋องและแช่แข็งผักผลไม้ โรงงานดองอบแห้ง หรือคั้นน้ำผลไม้ ทั้งเพื่อการบริโภคในประเทศและส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

โรงสีข้าวในเขตอำเภอบางน้ำเปรี้ยว

โรงงานอุตสาหกรรมหนักในเขตอำเภอบางปะกง

โรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าขนาดใหญ่ของจังหวัด เป็นระบบสาธารณูปโภคที่สำคัญสำหรับการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม

ในส่วนของการสนับสนุนด้านการลงทุนของจังหวัดทั้งอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมเบา ฉะเชิงเทรานั้นว่ามีพื้นที่รองรับอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาลงทุนมากกว่า 926 โรงงานแล้ว ทั้งนี้กระจายอยู่ตามนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ นิคมอุตสาหกรรมบีไอพี นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้ กลุ่มอุตสาหกรรมอัลฟาเทคโนโลยีส์ กลุ่มอุตสาหกรรมชั้นโยนิเวิร์ชเชล และกลุ่มอุตสาหกรรมทีทีไอ

ประเภทของอุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมผลิตเครื่องดนตรี อุตสาหกรรมผลิตเครื่องกีฬา ของเด็กเล่น อัญมณี อุตสาหกรรมผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์อัตโนมัติเพื่อการอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมผลิตคอมพิวเตอร์ อุตสาหกรรมผลิตหรือประกอบรถยนต์ และอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนรถยนต์

แหล่งพาณิชย์ส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเขตเทศบาล

การพาณิชย์

จากการขยายตัวทั้งในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ส่งผลให้การพาณิชย์ของจังหวัดมีการขยายตัวตามไปด้วย โดยเมื่อปี พ.ศ. 2535-2539 มีอัตราการขยายตัวของธุรกิจค้าส่ง-ปลีก สินค้าอุปโภคและบริโภค ตลอดจนการบริการมากถึงร้อยละ 18.9 นับเป็นอัตราการขยายตัวที่มากเป็นอันดับ 10 ของประเทศ

ปัจจัยของการขยายตัวดังกล่าวนอกจากจะมาจากจำนวนประชากรที่มีมากขึ้น ทั้งในส่วนของประชากรในจังหวัดและประชากรจากต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังมีปัจจัยทางด้านของรายได้ประชากรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยในปี พ.ศ. 2539 ประชากรในจังหวัดมีรายได้เฉลี่ยสูงขึ้นถึง 90,443 บาทต่อคนต่อปี ซึ่งส่งผลให้ประชากรมีกำลังซื้อเพิ่มสูงขึ้นด้วย

การคมนาคมและเขตการปกครอง

การคมนาคมติดต่อระหว่างจังหวัดสามารถเดินทางได้ 2 ทาง ได้แก่ ทางรถยนต์ มีทางหลวงแผ่นดินเชื่อมต่อกับจังหวัดต่างๆ มากมาย อาทิ ทางหลวงหมายเลข 3 หรือถนนสุขุมวิท ทางหลวงหมายเลข 304 กรุงเทพฯ-มีนบุรี-ฉะเชิงเทรา ทางหลวงหมายเลข 315 ชลบุรี-ฉะเชิงเทรา ทางหลวงหมายเลข 319 พนมสารคาม-ปราจีนบุรี ทางหลวงหมายเลข 331 สัตหีบ-บางคล้า นอกจากนี้ยังมีทางหลวงจังหวัดอีกมากมาย

การคมนาคมภายในตัวจังหวัด

ทางหลวงหมายเลข 304 พนมสารคาม-กบินทร์บุรี

ทางหลวงหมายเลข 331 สัตหีบ-บางคล้า

ทางรถไฟ มีรถไฟออกจากกรุงเทพฯ ที่สถานีหัวลำโพงไปฉะเชิงเทราทุกวัน วันละหลายเที่ยว นอกจากนี้ยังมีทางรถไฟสายตะวันออกที่เชื่อมไปยังจังหวัดชลบุรีอีกหนึ่งสาย

ในอนาคตมีแผนที่จะพัฒนาเส้นทางรถไฟเพิ่มขึ้นอีก 2 โครงการ ได้แก่ โครงการก่อสร้างทางรถไฟรางคู่สายหัวหมาก-ฉะเชิงเทรา-ศรีราชา และสายฉะเชิงเทรา-คลองสิบเก้า-แก่งคอย โครงการก่อสร้างทางรถไฟความเร็วสูงสายกรุงเทพฯ-สนามบินหนองงูเห่า-ระยอง เพื่อให้เชื่อมโยงสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทรา ตลอดจนถึงพื้นที่ในภาคตะวันออกอื่นๆ

การแบ่งเขตการปกครอง

ปัจจุบันจังหวัดฉะเชิงเทรามีพื้นที่อยู่ทั้งสิ้นประมาณ 5,351 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,344,375 ไร่

ศาลากลางจังหวัดหลังปัจจุบัน

ศาลากลางหลังเก่าบูรณะใหม่ มีโครงการจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ในอนาคต

จัดแบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 93 ตำบล 844 หมู่บ้าน 2 เทศบาล ได้แก่ เทศบาลเมืองฉะเชิงเทราและเทศบาลตำบลบางคล้า กับอีก 20 สุขาภิบาล

ส่วนอำเภอและกิ่งอำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอบางคล้า อำเภอแปลงยาว อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต อำเภอราชสาส์น อำเภอท่าตะเกียบ และกิ่งอำเภอคลองเขื่อน

อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา

อำเภอเมืองฯ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2459 ตามการเปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองแผ่นดินที่จัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยแต่เดิมมีฐานะเป็นเมืองในปกครองของมณฑลปราจีนหรือจังหวัดปราจีนบุรีในปัจจุบัน หลังจากแยกตัวออกมาแล้วได้รับการจัดตั้งเป็นจังหวัดฉะเชิงเทรา

ที่ว่าการอำเภอเมืองฯ ในปัจจุบันตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำบางปะกงทางทิศตะวันตก ตำบลหน้าเมือง ใกล้กับที่ตั้งศาลากลางจังหวัดโดยอยู่เชิงลงมาทางใต้

อำเภอเมืองฯ มีพื้นที่ประมาณ 251.26 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่าน นอกจากนี้ยังมีคลองธรรมชาติและคลองชลประทานเชื่อมต่อกันในทุกตำบล

การตั้งบ้านเรือนของประชาชนส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตชุมชนหรือเขตเทศบาลเมือง และกระจายทั่วไปตามริมสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง ซึ่งประชาชนทั่วไปในเขตเมืองประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง ส่วนประชาชนที่กระจายอยู่รอบนอกประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมงน้ำจืด และทำสวน

ที่ว่าการอำเภอดังอยู่ใกล้กับศาลากลางจังหวัด

วิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนา

บริเวณริมแม่น้ำจะอยู่ในเขตเมืองแต่ยังคงอยู่ในสภาพธรรมชาติ

แหล่งการศึกษาที่สำคัญภายในตัวจังหวัด

ที่ว่าการอำเภอบางคล้า

อำเภอบางคล้า

อำเภอบางคล้าก่อตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2438 ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอดังอยู่ในเขตตำบลบางคล้า หน้าถนนเทศบาลพัฒนา ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกประมาณ 25 กิโลเมตร

สำหรับชื่อบางคล้านี้ได้มาจากชื่อหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งอยู่ในเขตตำบลบางสวน ซึ่งเมื่อแรกตั้งเป็นอำเภอนั้นที่ว่าการอำเภอดังอยู่ใกล้หมู่บ้านดังกล่าว จึงเรียกอำเภอบางคล้า

ภายหลังได้ย้ายอำเภอมายังใหม่ที่ตำบลเตาสุราหรือนในที่ตั้งปัจจุบัน ซึ่งห่างจากที่ตั้งเดิมประมาณ 5 กิโลเมตร เนื่องจากลักษณะพื้นที่เหมาะสมกว่า คือ อยู่ในเขตชุมชนหนาแน่น ประชาชนส่วนใหญ่เดินทางมาติดต่อราชการได้สะดวก และเพื่อให้ชื่ออำเภอง่ายต่อการจดจำ จึงยังคงใช้ชื่ออำเภอบางคล้าเช่นเดิม

ตลาดอำเภอบางคล้าคึกคักด้วยผู้คน

แม่น้ำบางปะกงช่วงไหลผ่านหน้าอำเภอบางคล้า

พื้นที่ในการปกครองของอำเภอมียู่ประมาณ 355.291 ตารางกิโลเมตร ลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำบางปะกง นอกจากนี้ยังมีคลองธรรมชาติและคลองชลประทานอีกหลายสาย จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกมาก

อาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ ได้แก่ การทำสวนผลไม้ ทำนา เลี้ยงสัตว์ อาทิ เป็ด ไก่ สุกร โค กระบือ และอาชีพประมงน้ำจืด เช่น เลี้ยงปลาในปลาดะเพียนขาว และกุ้งก้ามกราม

อำเภอบางน้ำเปรี้ยว

ที่ว่าการอำเภอบางน้ำเปรี้ยวตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลบางน้ำเปรี้ยว ฝั่งเหนือของคลองแสนแสบหรือคลองบางขนาก ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกประมาณ 19 กิโลเมตร ได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอในปี พ.ศ. 2496

ที่ว่าการอำเภอบางน้ำเปรี้ยว ฝั่งตรงข้ามเป็นแหล่งงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญ คือ การทำโอ่ง

โอ่งจีนเอนต์บ้านบางน้ำเปรี้ยว

ด้านเหนือของที่ว่าการอำเภอบางน้ำเปรี้ยวเป็นตลาดที่ผู้คนอาศัยจับจ่ายซื้อของ

เดิมได้ใช้บ้านพักของนายอำเภอเป็นที่ว่าการเนื่องจากยังไม่มีที่ว่าการอำเภอ ต่อมาในปี พ.ศ. 2448 จึงได้สร้างที่ว่าการอำเภอขึ้นเป็นครั้งแรก ณ หมู่ 2 ตำบลบางน้ำเปรี้ยว ทว่าก็ยังไม่อยู่ในทำเลที่เหมาะสมนัก จึงได้ย้ายมาสร้างใหม่อีกครั้งยังบริเวณที่ตั้งปัจจุบัน

ส่วนชื่อ “บางน้ำเปรี้ยว” นั้นได้มาจากชื่อชุมชนเก่าแก่ เล่ากันว่าชุมชนแห่งนี้เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำในแม่น้ำลำคลองจะแห้งขอดเหลือแต่ตะกอนขุ่นข้นซึ่งมีรสเปรี้ยว จนกลายเป็นชื่อเรียกว่า บ้านบางน้ำเปรี้ยว เมื่อตั้งเป็นอำเภอ ที่ว่าการอำเภอคงยังตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านบางน้ำเปรี้ยว จึงได้ตั้งชื่ออำเภอตามชื่อหมู่บ้านและใช้มาจนถึงปัจจุบัน

อำเภอบางน้ำเปรี้ยวมีพื้นที่ในการปกครองประมาณ 498.65 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก มีลำน้ำสำคัญไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำนครนายก และคลองบางขนาก นอกจากนั้นยังมีคลองชลประทานเชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ อีกมากมาย

อาชีพที่สำคัญของประชากรในพื้นที่ ได้แก่ อาชีพทำนา มีพื้นที่ทำนามากเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัด คือประมาณ 172,782 ไร่ รองลงมาได้แก่ เลี้ยงสัตว์ และประมง

อำเภอบางปะกง

ชื่ออำเภอ “บางปะกง” นี้สันนิษฐานว่าคงตั้งตามชื่อของแม่น้ำที่ไหลผ่านเมือง แม่น้ำสาขานี้เปรียบเสมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนมาเนิ่นนานแล้ว ประการสำคัญยังเป็นช่วงปากแม่น้ำซึ่งพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษ ประชาชนส่วนใหญ่ได้อาศัยเพาะปลูกเลี้ยงชีพมาโดยตลอด แม้ว่าในปัจจุบันพื้นที่ของอำเภอบางปะกงจะถูกจัดสรรและพัฒนาเป็นพื้นที่สำหรับการลงทุนในอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ไปมากแล้วก็ตาม

ส่วนชื่อแม่น้ำ “บางปะกง” นั้น ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคนว่า เป็นการเรียกตามชื่อของปลาชนิดหนึ่งซึ่งมีอยู่มากในแม่น้ำ

สุดสายน้ำคือทะเลช่วงอ่าวไทย

ตลาดเก่าแก่มากๆ ที่ว่าการอำเภอบางปะกง

แห่งนี้คือ “ปลาอังก” ต่อมา “แม่น้ำปลาอังก” ได้เพี้ยนเป็น “แม่น้ำบางปะกง” และเรียกต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

การจัดตั้งที่ว่าการอำเภอนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่าตั้งขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ มีเพียงหลักฐานว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2450 ได้ใช้ศาลาการเปรียญวัดคงคาราม ตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง เป็นที่ว่าการอำเภอ ถัดมาอีกหนึ่งปีจึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง บริเวณหมู่ 6 ตำบลท่าสะอ้าน จนถึงปัจจุบัน อยู่ห่างจากตัวจังหวัดตามทางหลวงหมายเลข 314 มาทางทิศใต้ประมาณ 22 กิโลเมตร อยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำบางปะกง

อำเภอบางปะกงมีพื้นที่โดยประมาณ 257.893 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำเหมาะแก่การเพาะปลูก พืชที่ปลูกมากได้แก่ ข้าว ส่วนพื้นที่ที่อยู่ติดแม่น้ำประชาชนประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก

อำเภอบ้านโพธิ์

เดิมพื้นที่ของอำเภอบ้านโพธิ์อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ในปี พ.ศ. 2447 ได้แยกออกมาจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่ชื่อว่า “อำเภอสนามจันทร์” ตามชื่อหมู่บ้านอันเป็นที่ตั้ง

ต่อมาทางราชการพิจารณาเห็นว่าชื่อสนามจันทร์นั้นตรงกับชื่อพระราชวังสนามจันทร์ที่ตั้งอยู่ ณ จังหวัดนครปฐม จึงให้เปลี่ยนใหม่เป็น “อำเภอเขาดิน” เมื่อปี พ.ศ. 2457

ที่ว่าการอำเภอบ้านโพธิ์

ตลาดหน้าอำเภอเป็นแหล่งค้าขายและชุมชนเก่าแก่

ภายหลังได้พิจารณาใหม่เห็นว่าชื่อเขาดินนี้ก็ยังไม่เหมาะสมเนื่องจากไปพ้องกับชื่อ “วัดเขาดิน” ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอบางปะกง จึงให้เปลี่ยนใหม่อีกครั้งเป็น “อำเภอบ้านโพธิ์” ตามชื่อดาบลั่นเป็นที่ตั้ง ตรงกับปี พ.ศ. 2460 และใช้มาจนถึงทุกวันนี้

ที่ว่าการอำเภอบ้านโพธิ์ในปัจจุบันตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลบ้านโพธิ์ ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ประมาณ 14 กิโลเมตร มีพื้นที่โดยประมาณ 217.593 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินเหนียว มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่าน นอกนั้นเป็นลำคลองจากธรรมชาติและคลองชลประทานเชื่อมต่อพื้นที่ทั่วไป

ประชาชนประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก รองลงมาคือทำนา ทำสวนผลไม้ อาทิ มะม่วง สำหรับสัตว์ที่นิยมเลี้ยงมากคือ ไก่พันธุ์ไข่ โดยที่อำเภอบ้านโพธิ์นี้เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่ได้รวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ไข่แปดริ้ว จำกัด ขึ้นเพื่อร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาโรคไขคอกดำ ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็คือการจัดตั้งศูนย์ห้องเย็นที่สามารถเก็บรักษาไข่ไก่ได้ถึง 3 ล้านฟอง นับเป็นห้องเย็นที่สามารถเก็บรักษาไข่ไก่ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ

อำเภอพนมสารคาม

ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลพนมสารคาม ริมทางหลวงหมายเลข 304 หรือสายจะเชิงเทรา-ปราจีนบุรี-กบินทร์บุรี ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกประมาณ 32 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 550 ตารางกิโลเมตร โดยได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2457

สำหรับอำเภอพนมสารคามนี้เดิมมีฐานะเป็นหัวเมืองด้านตะวันออกของพระนครศรีอยุธยา ชื่อว่าเมืองพนมสารคาม มีอายุร่วมสมัยกับเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และเมืองสนามชัยเขต ซึ่งปัจจุบันคืออำเภอสนามชัยเขต

ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง มีภูเขาเตี้ย ๆ เรียงรายอยู่หลายลูก มีภูเขาที่ชื่อว่าเขาหินซ้อนรวมอยู่ด้วย เหตุที่เรียกเขาหินซ้อนก็เนื่องจากว่าทั่วบริเวณมีหินขนาดใหญ่-น้อยรูปร่างต่าง ๆ เรียงรายอยู่ทั่วไป ปัจจุบันได้รับการจัดตั้งเป็นเขตป่าสงวนเรียกว่า สวนรุกขชาติเขาหินซ้อน

ในเขตพื้นที่ของอำเภอไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน ลำน้ำที่สำคัญ ได้แก่ คลองท่าลาด เป็นคลองน้ำจืดที่เกิดจากการไหลมารวมกันของแควระบมและแควสียัดจากพื้นที่อำเภอสนามชัยเขต

เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพเพาะปลูกที่ไม่ได้ผล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ขึ้น เพื่อใช้เป็นศูนย์ศึกษาพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ โดยความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและเอกชน เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ให้ประชาชนที่ประสบปัญหาได้นำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ รองลงมาได้แก่ ทำสวน ทำนา และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการเกษตรในลักษณะเกษตรแผนใหม่ คือ ทำไร่นาสวนผสม

จากทางหลวงหน้าอำเภอสามารถวิ่งตรงเข้าจังหวัดนครราชสีมาซึ่งเปรียบเสมือนประตูสู่ภาคอีสานได้อีกทางหนึ่ง

แหล่งความรู้สำคัญสำหรับเกษตรกร

อำเภอสนามชัยเขต

อำเภอสนามชัยเขตเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เดิมมีฐานะเป็นเมือง โดยในสมัยอยุธยาได้รับการจัดตั้งให้เป็นเมืองหน้าด่านเช่นเดียวกับเมืองพนมสารคาม แต่เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นป่าและกันดารมาก ประชาชนที่เคยอยู่อาศัยจึงอพยพบ้านเรือนไปตั้งอยู่ที่อื่นหมด กระทั่งที่สุดได้กลายเป็นเมืองร้างไป

หลังจากได้รับการจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอ แล้วยุบเป็นตำบล และตั้งเป็นอำเภอใหม่ สลับกันไปมาอยู่หลายครั้ง ที่สุดในปี พ.ศ. 2516 จึงได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอและดำรงฐานะนี้มาจนถึงปัจจุบัน

ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ถนนสุขาภิบาลสนามชัยเขต หมู่ที่ 5 บ้านโนนงาม ตำบลคูยายหมี่ ห่างจากตัวจังหวัดมาทางทิศตะวันออกประมาณ 50 กิโลเมตร

มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,636.77 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง หรือที่ราบลูกฟูก มีสภาพแห้งแล้งและค่อนข้างกันดาร มีลำน้ำสำคัญไหลผ่านพื้นที่ 2 สาย ได้แก่ แควระบบปรี้น และแควสียัด

ที่ว่าการอำเภอสนามชัยเขต ด้านหลังมีถนนโบราณสมัยขอมในอดีต ชาวเมืองใช้เป็นเส้นทางสัญจรระหว่างเมืองพนมสนิม พนมสารคามและเมืองศรีมโหสถ

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนแห้งแล้งปลูกข้าวไม่ได้ผล

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ เช่น ไร่มันสำปะหลัง ข้าวโพด ทำสวน เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้ และไม้ยืนต้น

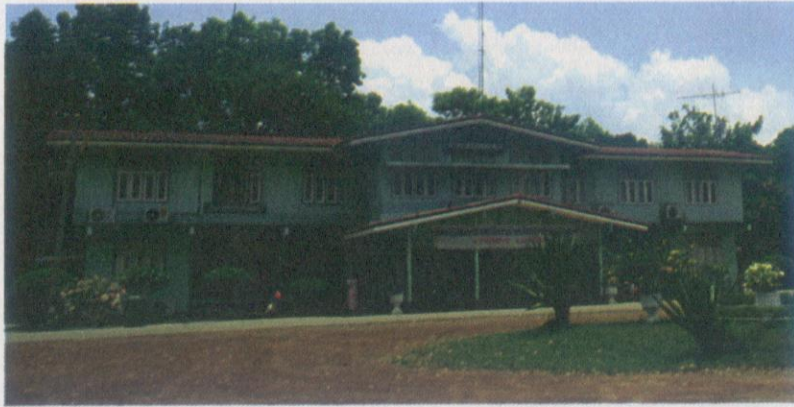
อำเภอแปลงยาว

เดิมพื้นที่ในเขตอำเภอแปลงยาวอยู่ในการปกครองของอำเภอบางคล้า แต่เนื่องจากอยู่ไกลจากที่ตั้งอำเภอทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเข้าไปดูแลความเดือดร้อนของประชาชนได้ทั่วถึง กระทรวงมหาดไทยซึ่งมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยจึงได้มีประกาศให้แยกพื้นที่ส่วนนี้ออกมาจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งแห่ง

ทั้งนี้ได้รับการจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอในปี พ.ศ. 2521 โดยใช้อาคารของโรงเรียนทุ่งสะเดาประชาสรรค์เป็นที่ว่าการอำเภอชั่วคราว ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 จึงได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภออย่างเป็นทางการชื่อว่า “อำเภอแปลงยาว” ตามชื่อตำบลอันเป็นที่ตั้งของอำเภอ

ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอแปลงยาวอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 35 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 4 ตำบลวังน้ำเย็น บนพื้นที่กว่า 237.23 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบค่อนข้างสูง บางแห่งเป็นเนิน มีภูเขา

ด้านหน้าว่าการอำเภอแปลงยาวคือทางหลวงหมายเลข 331 ขึ้นเหนือไปอำเภอบางคล้า แต่ถาล่องได้ไปสัตหีบ

ผลไม้และไม้ยืนต้น ไปกันได้กับสภาพพื้นที่ที่เป็นเนินลูกฟูก

1 ลูกอยู่ที่ตำบลหัวสำโรง ลักษณะเป็นดินปนลูกรังและดินปนทราย มีลำน้ำสำคัญคือ คลองส่งน้ำชลประทานท่าลาด และคลองธรรมชาติ เช่น คลองวังเย็น คลองห้วยยายหู่ คลองห้วยยายเฒ่า คลองส่งน้ำสะพานนก และห้วยกระบกเรียง

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง สวนผลไม้ปลูกไม้ยืนต้น และเลี้ยงสัตว์

อำเภอราชสาส์น

เดิมเป็นตำบลหนึ่งในเขตการปกครองของอำเภอนมสารตาม ภายหลังประชาชนได้ร้องขอให้จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอ และอำเภอตามลำดับ เนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างไกลจากที่ตั้งอำเภอเดิมทำให้การเดินทางไปติดต่อราชการไม่ได้รับความสะดวก อีกทั้งเจ้าหน้าที่ของทางราชการเองก็ไม่สามารถเข้าไปดูแลพื้นที่ในส่วนนี้ได้อย่างทั่วถึง

หลังจากได้พิจารณาคำขอของประชาชน ทางกระทรวงมหาดไทยได้มีมติเห็นชอบให้ตัดแบ่งพื้นที่ออกมาจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอใหม่ได้ โดยได้จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอในปี พ.ศ. 2520 และเป็นอำเภอในปัจจุบัน

ที่ว่าการอำเภอราชสาส์นตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด ห่างออกไปประมาณ 53 กิโลเมตร อยู่ในพื้นที่หมู่ 2 ตำบลบางคา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 134.90 ตารางกิโลเมตร

ตำนานพื้นบ้านเรื่องนางสิบสอง หรือพระรถ-เมรี มีต้นกำเนิดอยู่ที่อำเภอราชสาส์นนี้เอง

ลานพระรถชนไก่ ตำนานเล่าว่าเป็นสถานที่ที่พระรถทำพนันชนไก่กับชาวบ้านเพื่อนำอาหารไปเลี้ยงแม่และพี่ทั้ง 12 คนที่ถูกขังอยู่ในถ้ำ

พื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำสำคัญที่ประชาชนได้อาศัยใช้ประโยชน์ด้านการเกษตร ได้แก่ คลองท่าลาด อาชีพหลักของประชาชน ได้แก่ ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง ได้แก่ นาปี 1 ครั้ง นาปรัง 2 ครั้ง

อำเภอท่าตะเียบ

อำเภอท่าตะเียบเดิมมีฐานะเป็นเพียงตำบลหนึ่งในเขตการปกครองของอำเภอนวมสารคาม ภายหลังการตัดแบ่งพื้นที่บางส่วนจัดตั้งเป็นอำเภอสนามชัยเขต ตำบลท่าตะเียบได้ย้ายมาขึ้นอยู่ในการปกครองของอำเภอสนามชัยเขต

ถึงแม้จะได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอแล้ว พื้นที่ในเขตอำเภอสนามชัยเขตก็ยังจัดเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่และกว้างขวางมาก อีกทั้งยังมีสภาพแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัด คือ เป็นพื้นที่ราบสูง มีภูเขาและป่าไม้ ยากแก่การดูแลอย่างทั่วถึง

ด้วยเหตุนี้ในเวลาต่อมาทางราชการจึงได้มีคำสั่งให้ดัดแปลงพื้นที่ทางตอนใต้ของอำเภอสนามชัยเขตจัดตั้งเป็นอำเภอเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งแห่ง แรกทีเดียวมีฐานะเป็นกิ่งอำเภอ ต่อมาจึงได้เลื่อนขึ้นเป็นอำเภอท่าตะเียบ

ที่ว่าอำเภอในปัจจุบันตั้งอยู่ที่ตำบลท่าตะเียบ ห่างจากจังหวัดออกไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้มีระยะทางประมาณ 75 กิโลเมตร มีพื้นที่ในการปกครอง 1,048.02 ไร่

ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูง มีภูเขาชื่อว่าเขาอ่างฤๅไน ตลอดบริเวณภูเขาเป็นผืนป่าอนุรักษ์ขนาดใหญ่มีพื้นที่ถึง 643,750 ไร่ โดยได้รับการจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ครอบคลุมพื้นที่ป่าผืนสุดท้ายของภาคตะวันออกซึ่งมีรอยต่อของจังหวัดต่างๆ ถึง 5 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และปราจีนบุรี ผืนป่ายังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณหรือป่าแดง มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่จำนวนมาก

ที่ว่าการอำเภอท่าตะเียบ

ยางพารามีใช้ปลูกกันเฉพาะที่บึงขี้ได้ อำเภอลำทะเกียบยังมีศูนย์วิจัยยางสำหรับศึกษาปัญหาและพัฒนาคุณภาพยางด้วย

ผืนป่าแห่งนี้ยังเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำที่สำคัญ ๆ หลายสาย ได้แก่ คลองโคกในจังหวัดจันทบุรี และแม่น้ำประแสร์ในจังหวัดระยอง

ลำน้ำสำคัญที่ไหลผ่านพื้นที่ของอำเภอคือ แควสียัด ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์

กิ่งอำเภอคลองเขื่อน

เดิมเป็นตำบลหนึ่งในเขตการปกครองของอำเภอบางคล้า ต่อมาได้แยกตัวออกมาจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอชื่อว่า “กิ่งอำเภอคลองเขื่อน”

ที่ตั้งกิ่งอำเภอในปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ตำบลคลองเขื่อน ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศเหนือประมาณ 18 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 127.40 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่านคือแม่น้ำบางปะกง นอกนั้นเป็นคลองธรรมชาติและคลองชลประทานที่ทำหน้าที่ให้ความชุ่มชื้นแก่ผืนดิน

แม้จะเป็นเพียงกิ่งอำเภอเล็กๆ แต่ทว่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผืนดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกอย่างมาก มีการทำนามากถึง 15,550 ไร่ ถือเป็นพื้นที่ทำนาที่มากเป็นอันดับ 2 รองจากอำเภอบางน้ำเปรี้ยว รองลงมาได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ปีก และทำสวนผลไม้

แผนที่ทหารที่นำออกเผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2479

วันวานของฉะเชิงเทรา

สมัยทวารวดี

จากการศึกษาค้นคว้าของนักโบราณคดีเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของจังหวัดฉะเชิงเทรา กระทั่งปัจจุบันยังคงไม่พบหลักฐานใดๆ ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือร่องรอยทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่าดินแดนแห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณมาก่อน ต่างจากดินแดนที่อยู่ใกล้เคียงไม่ว่าจะเป็นชลบุรี ระยอง จันทบุรี หรือปราจีนบุรี ที่

ขามสังคโลกพบที่อำเภอสนามชัยเขต เก็บรักษาอยู่ที่บ้านของผู้ใหญ่บ้านวิบูลย์ เข็มเฉลิม เป็นสิ่งยืนยันได้ว่า ณ พื้นที่นี้เคยเป็นที่ตั้งชุมชนมาก่อน

ล้วนแต่มีหลักฐานทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถานที่แสดงถึงการเป็นชุมชน และที่ตั้งเมืองมาตั้งแต่สมัยก่อนยุคอาณาจักรทวารวดี เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดีทั้งสิ้น

เมื่อเปรียบเทียบกับดินแดนใกล้เคียงตามที่กล่าวมา ทำให้ในครั้งแรกๆ นักประวัติศาสตร์และโบราณคดียังคงไม่ปักใจเชื่อนักว่าจะเชิงเทราจะเป็นเมืองใหม่ที่เพิ่งตั้งขึ้นนี้เองเพราะมีชัยภูมิที่แวดล้อมด้วยที่ตั้งเมืองโบราณ

หากหลังจากศึกษาอยู่นานปี หลักฐานที่พบใหม่และเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ล้วนมีอายุอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้นเท่านั้น นักโบราณคดีหลายต่อหลายท่านจึงต้องยอมรับในข้อสันนิษฐานที่ว่า จะเชิงเทราเป็นเมืองที่เพิ่งตั้งขึ้นเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนี้เอง

โดยเฉพาะหลักฐานที่แสดงว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเดิมเคยเป็นทะเลมาก่อน จึงไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างบ้านเรือนหรือชุมชนเมืองในครั้งทวารวดีเช่นในดินแดนใกล้เคียง

พื้นที่ในเขตอำเภอเมืองฯ สันนิษฐานว่าเคยเป็นทะเลมาก่อน

ดังในข้อเขียนเรื่อง “ดงศรีมหาโพธิ์” กับการดำเนินงานโบราณคดี” ของอาจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีซึ่งได้บันทึกเรื่องราวในระหว่างทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของเมืองศรีมหาโพธิ์ ซึ่งความตอนหนึ่งในข้อเขียนดังกล่าวระบุชัดเจนว่า ดินแดนอันเป็นที่ตั้งเมืองจะเชิงเทราปัจจุบันเคยเป็นทะเลมาก่อน

“ในสมัยโบราณบริเวณปากน้ำบางปะกงควรจะขึ้นมาอยู่อย่างน้อยในบริเวณบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นที่ลุ่มต่ำ มีระดับความสูง 2-3 เมตรจากระดับน้ำทะเล และเป็นบริเวณที่แม่น้ำบางปะกงกว้างใหญ่ คดเคี้ยว แสดงให้เห็นร่องรอยของบริเวณที่เป็นปากน้ำอยู่เมื่อเป็นเช่นนี้อ่าวบางปะกงจะกินเว้าขึ้นมาถึงอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา”

สำหรับหลักฐานที่อาจารย์ศรีศักดิ์นำมากล่าวอ้างถึงข้อสันนิษฐาน ได้แก่ ร่องรอยทางน้ำโบราณที่ปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ลำน้ำคลองหัวกรวด ซึ่งแยกจากลำน้ำปราจีนบุรีหรือแม่น้ำบางปะกงที่บริเวณบ้านโพธิ์สูง เขตอำเภอมืองปราจีนบุรี แล้วไหลลงมาทางตอนใต้ผ่านคลองช้าง บ้านแว้ง บ้านท่าข้าม ก่อนกลายเป็นลำซดท่าข้าม

จากนั้นลำน้ำดังกล่าวได้วกลงมาทางบ้านคอนดาหอม บ้านต้นแค ช่วงนี้กลายเป็นลำซดน้ำเค็มก่อนเข้ามายังบ้านต้นโพธิ์ ซึ่งอยู่ทางใต้เมืองมหาโพธิ์ สำหรับท้องที่ในเขตบ้านต้นโพธิ์นี้เดิมเรียกว่า ลาดโพธิ์ คนโบราณในท้องที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า เคยขุดพบเสากระโดงเรือสำเภาในท้องทุ่งบริเวณนี้

นอกจากนี้ยังยืนยันได้จากหลักฐานซึ่งเป็นแผนที่แสดงอาณาจักรกรุงธนองศา หรือกรุงสุโขทัย ยุคโกลีลอฟซึ่งมีอายุในราว พ.ศ. 1291 ที่กรมแผนที่ทหารได้พิมพ์ออกเผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2479 ในแผนที่ดังกล่าวนอกจากจะแสดงถึงตำแหน่งของเมืองแล้วยังแสดงให้เห็นขอบทะเลของอ่าวไทยในปี พ.ศ. 1291 หรือเมื่อ 1,222 ปีมาแล้วไว้ด้วย เห็นว่าขอบทะเลเวลานั้น

ต้นจากเป็นไม้พื้นเมืองของฉะเชิงเทราที่มีมานานแล้ว
กล่าวกันว่า ก่อนตั้งเป็นเมืองพื้นที่แถบนี้เต็มไปด้วย
ดงจาก

เรือนสวนไร่นาของชาวบ้าน

กันอ่าวได้อยู่ลึกเข้าไปถึงปากน้ำโพ
จังหวัดนครสวรรค์ฝั่งตะวันออก
และวกเข้าไปจนถึงปลายสุดด้าน
ใต้ของทิวเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งช่วง
เวลาดังกล่าวพบว่ามีเมืองตั้งอยู่ใน
บริเวณนั้นเพียงเมืองเดียวคือ
เมืองละโว้หรือเมืองลพบุรี

ถัดจากนั้นขอบทะเลได้เลี้ยว
วกลงไปทางตะวันออกเฉียดเชิง
ทิวเขาชันกำแพง กระทั่งเกือบ
ถึงบริเวณที่ตั้งอำเภอกบินทร์บุรี
จังหวัดปราจีนบุรีในปัจจุบันจึงได้
วกกลับลงมาทางใต้ อีก จากนั้นได้
เลี้ยวเป็นครึ่งวงกลมไปทางตะวันตก

ผ่านไปเหนือเมืองพญาเร่ บ้านหนองควนเฒ่า อำเภอนนทบุรี จังหวัด
ชลบุรี แล้ววกไปทางตะวันตกอีกระยะหนึ่งจึงพุ่งลงทางใต้ อ้อมเอาเชิงทิวเขา
จันทบุรีด้านตะวันตกไว้ แนวขอบทะเลตอนนี้แม้ปัจจุบันก็จัดว่าไม่เปลี่ยนแปลง
มากนัก เนื่องจากมีภูเขาเป็นแนวบังคับ

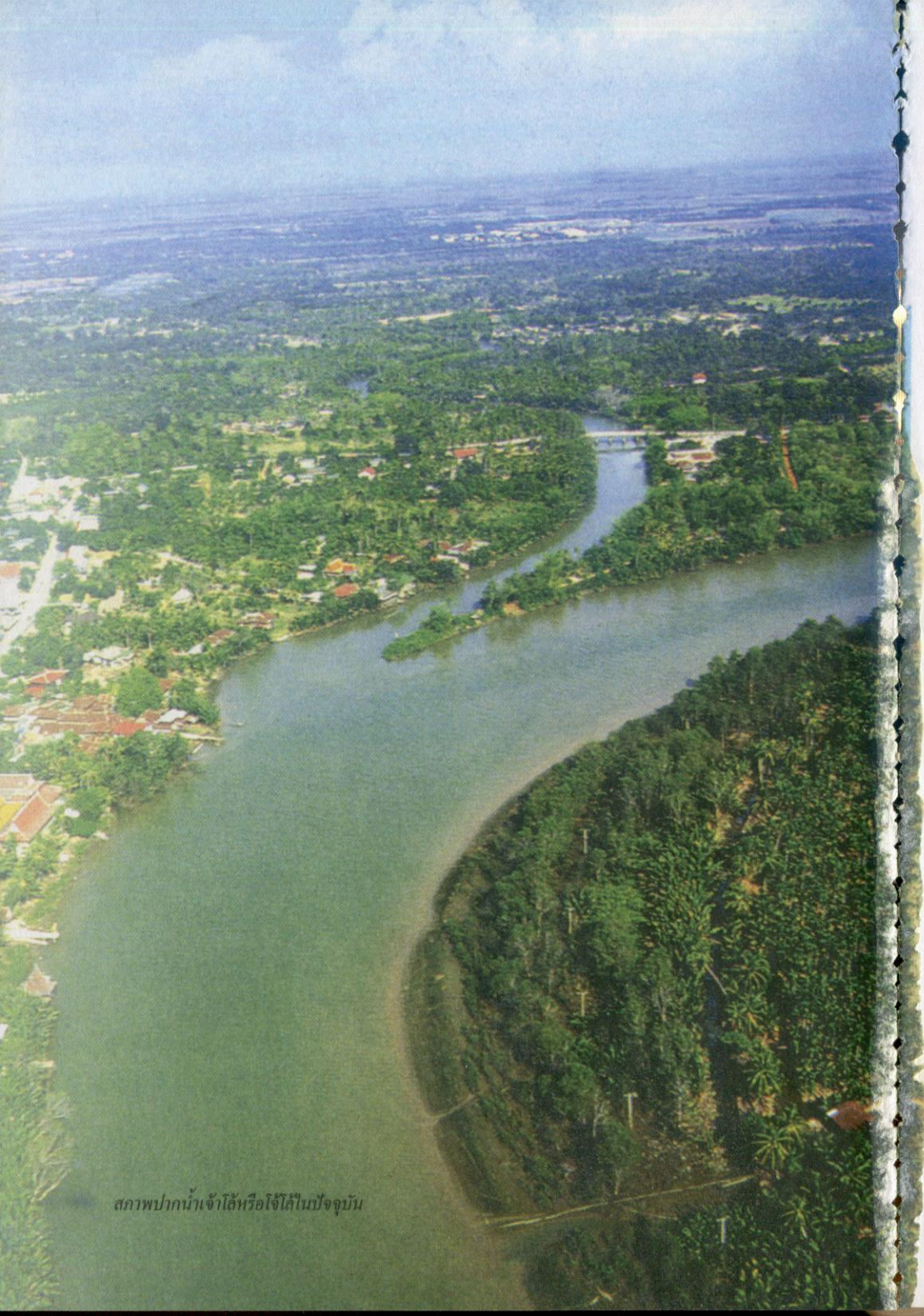
แนวขอบทะเลจากแผนที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นแล้วว่า พื้นที่ของ
จังหวัดฉะเชิงเทราในกลุ่มแม่น้ำบางปะกงนับตั้งแต่อำเภอบางปะกง อำเภอ
บ้านโพธิ์ อำเภอเมืองฯ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางคล้า และกิ่งอำเภอ
คลองเขื่อน เมื่อกว่า 1,000 ปีก่อนเป็นท้องทะเลมาก่อน หากจะมีที่ดอน
เป็นผืนดินอยู่บ้างก็เพียงเล็กน้อย เช่น บริเวณที่ตั้งอำเภอนนทบุรี
อำเภอรสาธิต อำเภอสนามชัยเขต อำเภอแปลงยาว และอำเภอท่า-
ตะเกียบในปัจจุบัน

สำหรับพื้นที่ที่สันนิษฐานว่าเป็นแผ่นดินมาก่อนตามทีกล่าวนมา
ปัจจุบันยังคงมีสภาพเป็นที่ราบสูงหรือเนินลูกฟูกต่างจากพื้นที่ที่สันนิษฐาน
ว่าเป็นท้องทะเลซึ่งจะมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำ ดินสมบูรณ์ด้วย
แร่ธาตุที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก

สมัยอยุธยา

จากการถกเถียงกันมานานถึงที่มาของเมืองฉะเชิงเทราว่ามีอายุอยู่ใน
สมัยใดกันแน่ ในที่สุดก็มีนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีส่วนหนึ่งออกมา
ยืนยันว่า ฉะเชิงเทราเป็นเมืองใหม่ที่เพิ่งสร้างขึ้นเมื่อสมัยอยุธยาตนเอง สาเหตุ
ก็เนื่องมาจากก่อนหน้านี้บริเวณอันเป็นที่ตั้งของเมืองยังมีสภาพเป็นท้อง
ทะเลอยู่ ส่วนจะกลายสภาพเป็นผืนดินอย่างไรที่เห็นในปัจจุบันเมื่อใดยังคง
เป็นปริศนาคำมีดมาจนทุกวันนี้

เท่าที่มีการสันนิษฐานกันไว้มีเพียงว่า หลังจากทีทะเลกลายสภาพ
เป็นผืนดินแล้ว นานเข้าได้เริ่มมีผู้คนเข้าไปปลูกสร้างบ้านเรือนและทำมาหา
กิน โดยเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นชุมชนใหญ่กระจายอยู่เต็มพื้นที่
ซึ่งชุมชนเหล่านี้เดิมขึ้นอยู่ในการปกครองของเมืองปราจีนบุรีมาก่อน กระทั่ง

สภาพปากน้ำเจ้าโล้หรือใจใต้ในปัจจุบัน

ถึงรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “ละแวงเทรา” เป็นเมืองสำหรับเป็นที่ระดมพลในเวลาสงคราม

อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับการที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงตั้งเมืองละแวงเทราเป็นที่ระดมพลก็ยังไม่ปรากฏหลักฐานใดๆ ที่บ่งชี้แน่ชัดนัก หรือแม้แต่ในพระราชพงสาวดารเองก็มิได้บันทึกเอาไว้ชัดเจน เป็นเพียงแค่การสันนิษฐานจากลักษณะการบริหารบ้านเมืองของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิในเวลานั้น ซึ่งเป็นเวลาที่บ้านเมืองมีข้าศึกมาประชิด อีกทั้งภายในเมืองเองก็เกิดความระส่ำระสาย ไม่สามารถเกณฑ์คนเข้ามาปกป้องบ้านเมืองได้อย่างเพียงพอ จึงทรงมีรับสั่งให้ไปเกณฑ์พลจากหัวเมืองและปริมณฑลเข้ามาเป็นทหารแทน กล่าวว่าการจัดตั้งเมืองสำหรับเป็นที่ระดมพลในยามสงครามขึ้นหลายเมือง เช่น เมืองนนทบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองสาครบุรี รวมทั้งเมืองละแวงเทราด้วย

อีกนัยหนึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงสันนิษฐานไว้ในหนังสือแสดงบรรยายพงสาวดารสยาม ครั้งที่ทรงบรรยาย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2476 ว่า เมืองละแวงเทรานี้ได้มาจากการรวมเอาพื้นที่ทางตอนเหนือส่วนหนึ่งของจังหวัดชลบุรีกับพื้นที่ทางตอนใต้ส่วนหนึ่งของจังหวัดปราจีนบุรี แล้วจัดตั้งเป็นเมืองละแวงเทราขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จากข้อสันนิษฐานตามที่กล่าวมาจึงกำหนดเอาไว้ว่าเมืองละแวงเทราคงจะสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดินี้เอง

สำหรับการเอ่ยถึงชื่อเมืองละแวงเทราในพระราชพงสาวดารปรากฏขึ้นครั้งแรกในช่วงรัชกาลของสมเด็จพระมหาธรรมราชา โดยได้กล่าวถึงว่า

ทุกครั้งที่พระยาละแวก เจ้าเมืองกัมพูชาเห็นว่ากรุงศรีอยุธยากำลังตกอยู่ในที่นั่งลำบาก เช่นว่ามีศึกพม่าประชิดเมืองและมีทีท่าว่าจะเสียเปรียบแก่ข้าศึก พระยาละแวกจะต้องถือโอกาสยกกำลังพลมาเองบ้าง แต่งตั้งให้ผู้อื่นเป็นแม่ทัพบ้าง เข้ามาจุใจอาณาเขตของกรุงศรีอยุธยาและกวาดต้อน

ผู้คนกลับไปด้วยทุกครั้ง

ในปี พ.ศ. 2112 ซึ่งเป็นช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ก็เช่นเดียวกัน ครั้นนั้นพม่าได้ยกทัพมาประชิดเมือง ระหว่างที่กรุงศรีอยุธยา จัดทัพป้องกันพม่าอยู่นั้น พระยาละแวกได้ถือโอกาสเข้าตีหัวเมืองด้าน ตะวันออก เช่น จันทบูร ระยอง ฉะเชิงเทรา และนาเร็งหรือนครนายก จน กรุงศรีอยุธยาต้องตั้งแม่ทัพขึ้นมาปราบจึงล่าถอยกลับไป นอกจากนี้แล้วยังมีอีกหลายครั้งที่พระยาละแวกกระทำการเช่นนี้และกวาดต้อนผู้คน กลับไป

ต่อมาได้เอยถึงอีกครั้งในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น ในปี พ.ศ. 2136 ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงเตรียมการที่จะยกทัพไปปราบหัวเมือง เขมรที่ลอบเข้ามาโจมตีหัวเมืองตะวันออกอยู่เสมอให้ราบคาบ

โดยทัพลครั้งนั้นจัดเป็นทัพใหญ่มีกำลังพลและอาวุธยุทโธปกรณ์จำนวนมาก จึงเตรียมการส่งกำลังบำรุงล่วงหน้าอย่างครบครัน เช่น ทรงกำหนดให้ พระยานครนายก เจ้าเมืองนครนายก เป็นแม่กองร่วมกับพระยาปราจีนบุรี เจ้าเมืองปราจีนบุรี พระวิเศษ เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา และพระสระบุรี เจ้าเมืองสระบุรี เกณฑ์คนในสี่เมืองนั้นจำนวน 10,000 คนตั้งขึ้นเป็นกอง เสี่ยงทางบก ยกไปตั้งค่ายปลูกขี้ฉาง รวบรวมเสบียงอาหารเตรียมไว้ที่ ตำบลท่าทำนบ เพื่อคอยจ่ายเสบียงให้กับทัพหลวงที่ผ่านไป อีกทั้งคอยให้การสนับสนุนด้านเสบียงในระหว่างที่ทำการรบด้วย

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ราว พ.ศ. 2148-2163 ชื่อเมือง ฉะเชิงเทรายังคงปรากฏในบันทึก เช่น ในกฎหมายเก่าที่ว่าด้วยเมืองขึ้นใน สมัยนั้น

สมัยกรุงธนบุรี

สมัยกรุงธนบุรีในพระราชพงสาวดารได้กล่าวถึงชื่อเมืองฉะเชิงเทราบ้าง โดยเฉพาะช่วงที่กรุงศรีอยุธยาใกล้จะแตก ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ครั้งยังเป็นพระยากำแพงเพชร ได้นำไพร่พลหลบพม่ามาทางเมืองปราจีนบุรี

อนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราชในหัวเมืองบางกอก

บริเวณนี้เดิมเป็นที่ตั้งของเจดีย์โบราณที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้สร้างเพื่อเป็นที่ระลึก
ภายหลังน้ำได้กัดเซาะฐานรากจนพังทลายลงน้ำ ทางจังหวัดจึงมีโครงการสร้างสถูปเจดีย์ใหม่ขึ้นทดแทน

วัดปากน้ำเจ้าโล่ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นวัดปากน้ำ

วัดแจ้งอยู่ถัดจากวัดปากน้ำเจ้าโล่ลงมาทางใต้บนฝั่งขวาของแม่น้ำบางปะกงภายในชุมชนเมืองบางคล้า

วัดโพธิ์เป็นอีกวัดหนึ่งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์การเดินทางระหว่าง
รวมทัพ

ผ่านฉะเชิงเทราโดยได้ปะทะกับทหารพม่าที่บริเวณปากน้ำเจ้าโล้และได้ชัยชนะ จากนั้นได้เดินทัพต่อไปชลบุรีและระยอง โดยไปตั้งช่องสุมกองกำลังไพร่พลอยู่ที่จันทบุรี กระทั่งกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ

หลังทรงกอบกู้เอกราชคืนมาได้และจัดตั้งกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงเรียบร้อยแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการบริพารมาสร้างเจดีย์องค์ใหญ่และวัดไว้ ณ บริเวณปากน้ำเจ้าโล้ เพื่อเป็นที่ระลึก ชาวบ้านพากันเรียกว่าวัดปากน้ำเจ้าโล้ ปัจจุบันเรียกสั้น ๆ ว่า วัดปากน้ำ

พระเจดีย์ใหญ่นั้นต่อมาได้ถูกน้ำกัดเซาะพังทลายลงแม่น้ำไปหมดแล้ว โดยเมื่อปี พ.ศ. 2541 ทางจังหวัดได้ทำการจัดสร้างพระเจดีย์องค์ใหม่ขึ้นแทน เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ระลึกถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกช่วงหนึ่งของไทย ตลอดจนระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงกอบกู้ให้ไทยได้เป็นเอกราชอีกครั้ง นอกจากนั้น หลังจากทรงมีรับสั่งให้สร้างเจดีย์และวัดปากน้ำเจ้าโล้แล้ว ต่อมายังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดแจ้งและวัดโพธิ์ ขึ้นตามทางที่เคยเสด็จผ่านด้วย ดังปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยนี้ไม่ได้กล่าวถึงเมืองฉะเชิงเทรามากนัก มีเพียงการกล่าวถึงในภาพรวมๆ เช่นว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จครองราชย์และย้ายเมืองหลวงมาตั้งยังกรุงเทพมหานครในปัจจุบันแล้ว ทรงเห็นว่าที่ตั้งใหม่อยู่ใกล้ทะเลมากกว่าแต่ก่อนคือสมัยอยุธยา นำที่จะเป็นจุดอ่อนให้ข้าศึกประชิดเมืองได้อีกทาง จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองและป้อมปราการป้องกันเมืองหลวงขึ้นตามปากแม่น้ำ เช่น ป้อมวิทยาคม ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ต่อมาในรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 3 การบริหารประเทศยังคงเดินตามนโยบายเดิมคือให้สร้างเมืองและป้อมปราการป้องกันปากแม่น้ำไว้ จึงเกิด

ป้อมและกำแพงเมือง สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3

เมืองและป้อมปราการขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น ป้อมประโคนชัย ป้อมนารายณ์ปราบศึก ป้อมปราการ ป้อมประกายสิทธิ์ ป้อมนาคราช และป้อมผีเสื้อสมุทร

นอกจากนี้ยังมีป้อมที่อยู่ตามหัวเมืองติดชายฝั่งทะเลอีกหลายแห่ง เช่น ป้อมวิเชียรโชฎี อยู่ที่สมุทรสาคร ป้อมพิฆาตข้าศึก อยู่ที่สมุทรสงคราม ป้อมคงกระพัน อยู่ที่สมุทรปราการ ป้อมไพร่พินาศและป้อมพิฆาตปัจจามิตรที่จังหวัดจันทบุรี รวมทั้งป้อมที่จังหวัดฉะเชิงเทราด้วย แต่ไม่ปรากฏว่ามีชื่อไว้อย่างใด

สำหรับป้อมที่จังหวัดฉะเชิงเทราสร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 2377 ซึ่งนับแต่สร้างป้อมขึ้นมาจนปัจจุบันยังไม่ได้ถูกใช้ในการสงครามป้องกันประเทศแต่ประการใด ที่ปรากฏเป็นเพียงการใช้เพื่อปราบปรามอั้งยี่เมืองฉะเชิงเทราเมื่อปี พ.ศ. 2391

คำว่าอั้งยี่ในสมัยนั้น หมายถึงชาวจีนกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาหลบซ่อนและตั้งช่องขายฝิ่นขึ้นในบริเวณป่าแสมริมชายฝั่งทะเลบริเวณตำบลแสมดำหรือบริเวณปากแม่น้ำบางปะกง เชื่อมกับแขวงจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งภายหลังได้เกิดอีกเหิมก่อความเดือดร้อนให้กับประชาชนทั่วไป ทางราชการจึงได้ใช้กำลังเข้าปราบปรามจนเกิดการปะทะกันขึ้นรุนแรง มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมากก่อนที่จะเหตุการณ์ต่างๆ จะสงบเรียบร้อยลง

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ริเริ่มการตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นเป็นระเบียบการบริหารราชการแผ่นดิน โดยครั้งแรกมีอยู่ 4 มณฑล ได้แก่ มณฑลกรุงเก่า มณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลกและมณฑลปราจีนบุรี ในครั้งนั้นเมืองฉะเชิงเทราได้ขึ้นอยู่ในการปกครองของมณฑลปราจีนบุรี

กระทั่งหลังปี พ.ศ. 2475 ซึ่งได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 ยกเลิกมณฑลเทศาภิบาลเหลือเพียงจังหวัดและอำเภอในส่วนภูมิภาค เมืองฉะเชิงเทราจึงมีฐานะเป็นจังหวัดเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆ ที่ได้รับการจัดตั้งเป็นจังหวัดเช่นเดียวกัน

สถานที่และสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ

วัดโสธรวรารามวรวิหาร

ตั้งอยู่ที่ถนนมรุพงษ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฯ ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 2 กิโลเมตร บนเนื้อที่ 21 ไร่ 42 ตารางวา

วัดโสธรวรารามวรวิหาร เดิมมีชื่อว่า “วัดหงส์” เนื่องจากมีเสาหงส์อยู่ในวัด เสาหงส์มีลักษณะเป็นเสาสูง ปลายเสาเป็นรูปหงส์ตั้งอยู่ เล่ากันว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายโดยฝีมือชาวมอญ เนื่องจากมีเสาหงส์ซึ่งเป็นลักษณะศิลปะของชาวมอญปรากฏอยู่

ต่อมาพายุใหญ่ได้พัดเอาตัวหงส์ที่อยู่บนยอดเสาหักพังลงมาเหลือแต่เสาชาวบ้านจึงได้นำผ้าขึ้นไปผูกแทน นานเข้าผู้คนได้พากันเรียกชื่อตามภาพที่เห็นว่า “วัดเสาธง” ระยะเวลาผ่านไปอีกช่วง เสาหงส์หรือเสาธงซึ่งถูกแดดลมกัดกร่อนเป็นเวลานานเมื่อถูกพายุพัดจึงหักลงมาเป็นสองท่อน ชาวบ้าน

วัดหลวงพ่อบุทธโสธร

เลยพากันเรียกชื่อวัดว่า “วัดเสาธงทอง” ตามลักษณะการหักเป็นสองท่อนของเสาหงส์หรือเสาธง

เรื่องเล่ายังมีต่อไปอีกว่า ครั้งหนึ่งได้มีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ 3 ฟัน้องลอยตามแม่น้ำปิงมาจากทางเหนือ แล้วลัดเข้าคลองมาทางพระโขนง ก่อนออกสู่แม่น้ำบางปะกงได้แสดงอิทธิฤทธิ์พล้ำพุน้ำให้ชาวบ้านเห็น ชาวบ้านได้ช่วยกันชักลากขึ้นจากน้ำแต่ไม่สำเร็จ ภายหลังจึงได้เรียกชื่อคลองนี้ว่า คลองชักพระ

แล้วได้ลอยทวนน้ำขึ้นไปจนถึงวัดสัมปทวนในปัจจุบัน เมื่อถึงบริเวณดังกล่าวได้แสดงอิทธิฤทธิ์ลอยขึ้นเหนือน้ำให้ชาวบ้านเห็นอีก ชาวบ้านได้พากันเอาเชือกพรวนไปผูกพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ไว้เพื่อจะฉุดลากขึ้น แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ชาวบ้านจึงพากันเรียกวัดนี้ว่า “วัดสามพระทวน” ภายหลังเพี้ยนเป็น “สัมปทวน”

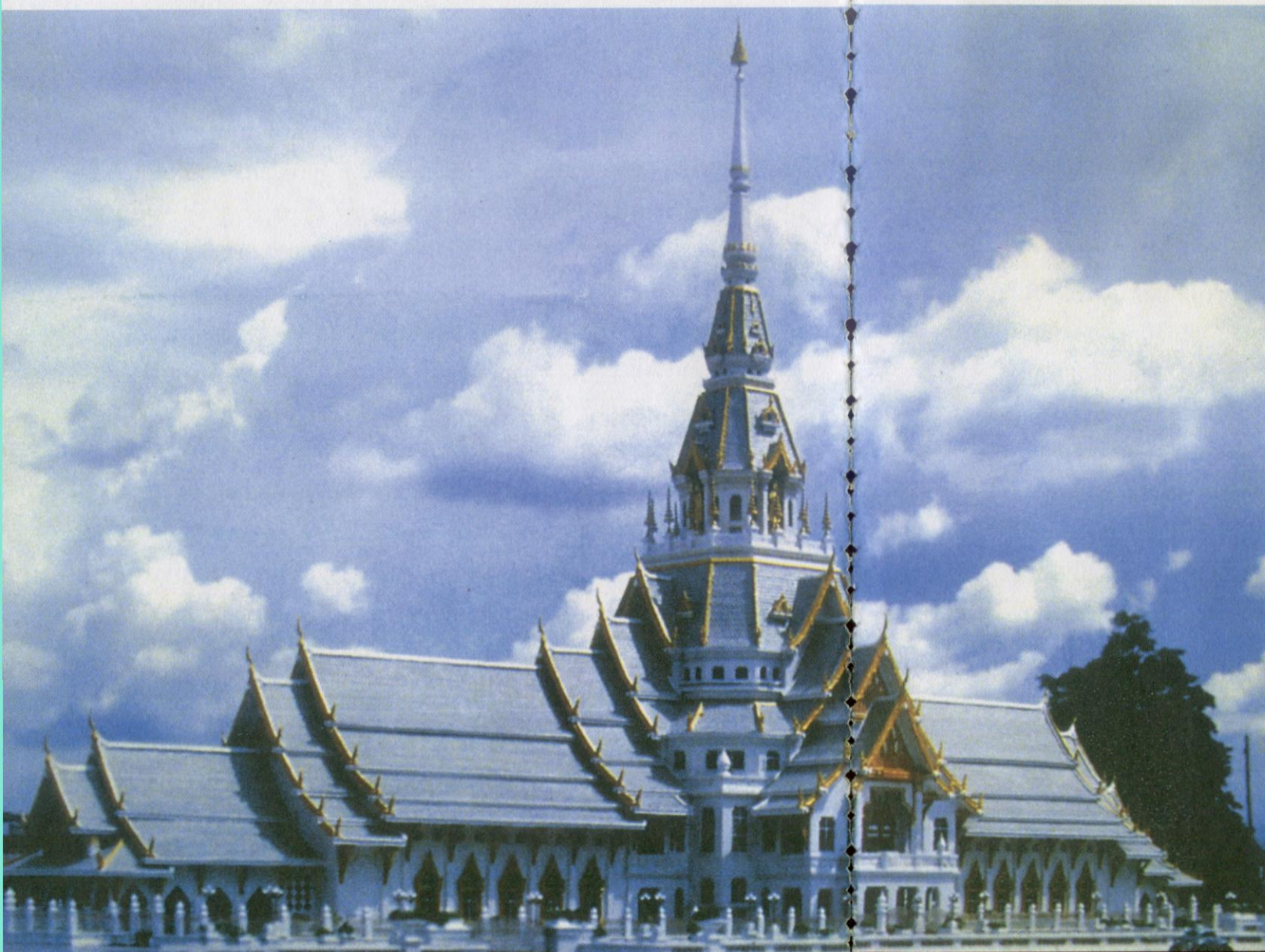
จากนั้นพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ได้ลอยย้อนกลับลงมาตามกระแสแม่น้ำผ่านหน้าวัดโสธรฯ ไปแสดงอิทธิฤทธิ์ให้ชาวบ้านเห็นอีกครั้งบริเวณคู้้งน้ำได้วัด ชาวบ้านพากันฉุดขึ้นจากน้ำแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ชาวบ้านจึงพากันเรียกชื่อหมู่บ้านและคลองบริเวณนั้นว่า “บางพระ” จากนั้นได้ลอยทวนน้ำวนอยู่หัวเลี้ยวตรงกองทัพบกช่วงที่ 2 จนเป็นที่มาของชื่อว่า “แหลมหัววน” และคลอง “สองพี่น้อง”

ต่อมาพระพุทธรูปองค์ใหญ่ได้แสดงอิทธิฤทธิ์ลอยเข้าไปตามลำแม่น้ำแม่กลองแล้วไปผุดขึ้นที่บริเวณบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม ชาวบ้านได้อัญเชิญขึ้นไว้ที่วัดบ้านแหลม ได้ชื่อว่า “หลวงพ่อบ้านแหลม” ส่วนพระน้ององค์เล็กได้ลอยตามน้ำล่องไปตามคลองบางพลีและผุดขึ้นที่คลองโกสัดบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ชาวบ้านได้อัญเชิญไว้ที่วัดบางพลี มีชื่อว่า “หลวงพ่อดิบบางพลี”

สำหรับองค์กลางมาผุดขึ้นที่หน้าวัดหงส์หรือวัดเสาธงทอง ชาวบ้านได้นำเชือกมาผูกเพื่อจะชักลากขึ้นฝั่งแต่ไม่สำเร็จ ที่สุดได้มีผู้รู้ทางไสยศาสตร์

ท่านหนึ่งได้ร่วมกับชาวบ้านทำพิธีตั้งศาลเพ็ญดากระทำพิธีบวงสรวง แล้วเอาด้ายสายสิญจน์คล้องไว้กับพระหัตถ์จึงอัญเชิญขึ้นมาได้สำเร็จ และนำมาประดิษฐานไว้ที่อุโบสถของวัด วันที่อัญเชิญขึ้นมาตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในราว พ.ศ. 2313 ซึ่งเป็นช่วงต้นกรุงธนบุรี

ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมใจกันถวายนามว่า “พระโสทร” มีความหมายว่าพี่น้องร่วมอุทร ซึ่งหมายถึงพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ที่ลอยตามน้ำมาด้วยกัน โดยที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดนี้คือหนึ่งในสามองค์นั้น

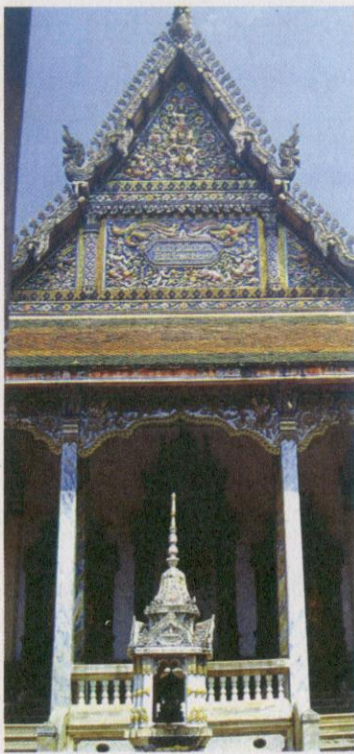
จากนั้นชาวบ้านได้พากันเรียกชื่อวัดตามชื่อหลวงพ่อกว่า “วัดโสทร” และเลยเรียกรวมไปถึงชื่อหมู่บ้าน และคลองที่อยู่ในละแวกเดียวกับวัดนั้นด้วย

ล่วงมาถึงรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คำว่า “โสทร” ได้เปลี่ยนไปเขียนใหม่เป็น “โสธร” แต่ไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้เปลี่ยน สำหรับชื่อ “โสธร” ที่เขียนใหม่นี้มีความหมายว่า “บริสุทธิ์” หรือ “ศักดิ์สิทธิ์” สำหรับเหตุที่มีการเปลี่ยนชื่อจาก “หลวงพ่พุทธร-โสทร” มาเป็น “หลวงพ่พุทธร-โสธร” ก็คงเป็นด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่ที่ประชาชนทั่วไปต่างเคารพนับถือมาแต่โบราณกาลแล้ว นอกจากนี้พุทธรลักษณะอันงดงามของหลวงพ่เองก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เปลี่ยนอักษรเขียนชื่อใหม่ดังกล่าว

พระอุโบสถหลังใหม่ สำหรับเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่พุทธรโสธร

แรงศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพุทธศาสนา

วัดสามพระทวนหรือวัดสัมปทวนในปัจจุบัน

พระพุทธโสธรเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หน้าตักกว้าง 165 เซนติเมตร สูง 198 เซนติเมตร ประทับอยู่เหนือบัลลังก์ 4 ชั้น ปลูกด้วยผ้าทิพย์ ซึ่งหมายถึงการอยู่สูงสุด เป็นพุทธรูปเหนือพระอริยบุคคล 4 คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

ตามประวัติเล่าว่า เดิมเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ปางสมาธิ หน้าตักกว้างสองศอกเศษ รูปทรงสวยงาม ภายหลังพระสงฆ์ภายในวัดเห็นความงดงามนี้จะเป็นอันตรายต่อองค์พระเอง จึงได้ช่วยกันนำปูนมาพอกเสริมปั้นหุ้มองค์เดิมไว้ พระพุทธโสธรที่เห็นในปัจจุบันจึงเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ลงรักปิดทอง พระวรกายแบบเทวรูป พระพักตร์แบบ

รูปหล่อจำลองหลวงพ่อบุทธโสธร ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถหลังเก่า

ศิลปะล้านนา พระเกตุมาลาแบบป्ली ความกว้างของพระเพลา 3 ศอก 5 นิ้ว หรือ 1 เมตร 65 เซนติเมตร สูง 1 เมตร 98 เซนติเมตร

สำหรับสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ภายในวัดที่เห็นอยู่ในปัจจุบันล้วนเป็นของใหม่ที่สร้างขึ้นเมื่อกว่า 10 ปีมาแล้ว โดยผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าของเดิมได้ถูกน้ำกัดเซาะผุพังไปหมดแล้ว ที่เห็นล้วนเป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น เว้นแต่พระพุทธรูปโสธรที่เป็นของเก่าดั้งเดิม

นอกจากนี้ทางวัดและจังหวัดฉะเชิงเทรายังได้ร่วมกันจัดสร้างพระอุโบสถหลังใหม่สำหรับเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุทธโสธรขึ้น โดยเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาทรงวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างพระอุโบสถ จากนั้นได้ดำเนินการก่อสร้างเรื่อยมาจนแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2541

พระอุโบสถหลังใหม่นี้มีลักษณะทรงไทยประยุกต์ กว้าง 44.50 เมตร ยาว 123.50 เมตร ลักษณะเป็นอาคารหลังคาประกอบเครื่องยอด ชนิด ยอดทรงมณฑปแบบไทยต่อเชื่อมด้วยวิหารทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านข้างต่อเชื่อมด้วยอาคารรูปทรงอย่างเดียวกันกับพระวิหาร เป็นอาคารจัตุรมุข ซึ่งเมื่อประกอบเข้าด้วยกันแล้วจะเป็นหลังคาแบบจัตุรมุขอย่างอาคารปราสาทแบบไทย กำแพงปูด้วยหินอ่อนจากเมืองคาร์ราร์ ประเทศอิตาลี จัดเป็นพระอุโบสถที่งดงามมากและมีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก

สำหรับพระอุโบสถหลังนี้ ชาวจังหวัดฉะเชิงเทราสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อสนับสนุนพระศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน และเพื่อร่วมเฉลิมฉลองพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ถวายเป็นพระราชกุศล โดยร่วมกันทูลเกล้าฯ ถวายให้เป็นพระอุโบสถประจำรัชกาลที่ 9 สืบต่อไป

พ่อค้าแม่ขายได้เข้ามาจับจองพื้นที่บริเวณวัดด้านติดกับแม่น้ำบางปะกงสำหรับประกอบอาชีพ

ทุกวันนี้ชาวบ้านนำข้าวของมาเก็บไม่ขาดสาย

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์

ตั้งอยู่ริมถนนมรุพงษ์ ใกล้ ๆ สะพานฉะเชิงเทรา สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 กรมหลวงรักษ์รณเรศได้ทรงสร้างขึ้นเมื่อคราวเสด็จออกมาสร้างป้อมและกำแพงเมืองฉะเชิงเทรา ด้วยเหตุที่สร้างขึ้นพร้อม ๆ กันกับป้อมและกำแพงเมือง ชาวบ้านจึงพากันเรียกว่า “วัดเมือง”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2451 ครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสเมืองฉะเชิงเทรา พระองค์ได้เสด็จมายังวัดนี้ด้วย และได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์” แปลว่า วัดที่สูงของพระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง

ลักษณะสิ่งปลูกสร้างภายในวัด เดิมมีลักษณะคล้ายกับสิ่งปลูกสร้างในวัดพระแก้วมรกต ภายหลังได้เกิดชำรุดทรุดโทรมและหักพังรื้อถอนไป

วิหารเก่าแก่ภายในวัดสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3

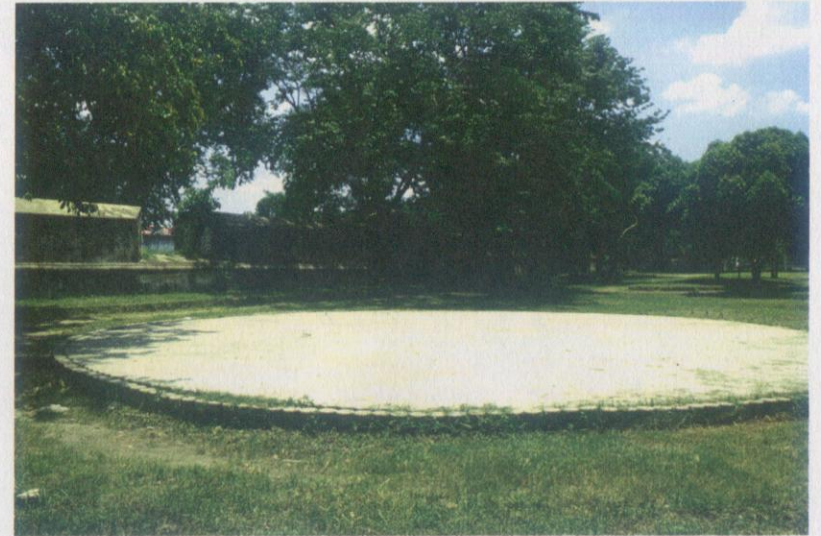

วัดเมืองจัดเป็นวัดสำคัญคู่เมืองอีกวัดหนึ่ง

บางส่วน ที่ยังปรากฏในปัจจุบัน ได้แก่ พระอุโบสถ มีกำแพงแก้ว 3 ด้าน ด้านหลังเป็นรั้วเนื่องจากติดกับพระวิหาร มีระเบียงคดเล็กๆ ล้อมรอบ หน้าบันมีลวดลายวิจิตรงดงามมาก

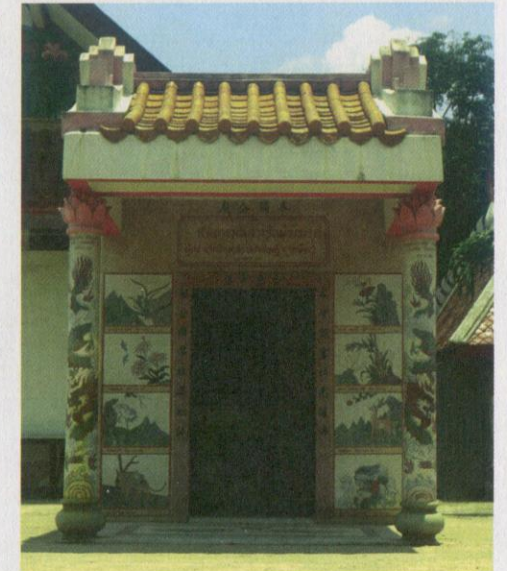
ป้อมเมืองฉะเชิงเทรา

ป้อมหรือกำแพงเมืองฉะเชิงเทรานี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งขนานกับถนนมรุพงษ์หรือแนวเดียวกับวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงด้านเดียว เนื่องจากถูกรื้อถอนเพื่อนำที่ดินไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น สำหรับด้านที่เหลือนี้อยู่ติดถนน มองจากภายนอกมีระดับต่ำมากเนื่องจากมีการนำดินมาถมแล้วสร้างเป็นสวนสาธารณะ

ป้อมเมืองปัจจุบันเหลืออยู่เพียงด้านเดียว คือ ด้านติดถนนมรุพงษ์

จากที่มีผู้บันทึกไว้ ตัวเมืองภายในกำแพงมีขนาดความกว้างประมาณ 300 เมตร ยาวประมาณ 500 เมตร มีป้อมอยู่ตรงมุมทั้งสี่ หลังจากสร้างป้อมและกำแพงเมืองเสร็จแล้ว ภายในใช้เป็นที่ตั้งจวนเจ้าเมืองซึ่งมีสภาพเป็นที่ว่าการเมืองไปด้วย ส่วนประชาชนยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ภายนอกกำแพงเช่นเดิม

ศาลกรมหลวงรักษารณเรศร์ ผู้สร้างป้อมและกำแพงเมือง ตั้งอยู่บริเวณวัดเมืองหรือวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นศิลปะแบบจีน

ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง สร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2541

ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

อยู่ห่างจากป้อมเมืองขึ้นมาทางเหนือเล็กน้อย ทางเข้าติดกับกำแพงของโรงพยาบาลฉะเชิงเทรา อยู่ลึกเข้าไปประมาณ 500 เมตร ภายในศาลมีเสาหลักเมืองยอดหัวเห็ดและพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่

ศาลหลักเมืองที่เห็นอยู่ในปัจจุบันเป็นหลังที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2541 เนื่องจากของเดิมได้ชำรุดทรุดโทรมลงไปมาก ศาลหลักเมืองที่สร้างขึ้นใหม่นี้ถือว่าแตกต่างจากศิลปะแบบเดิมอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากของเดิมสร้างด้วยศิลปะแบบจีน คือ มีรูปลักษณะคล้ายกับศาลเจ้าจีน แต่หลังใหม่เป็นศิลปะแบบไทย คือ เป็นอาคารทรงไทยจัตุรมุข ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองที่ประชาชนให้การเคารพนับถืออีกแห่งหนึ่ง

วัดจีนประชาสโมสร

หนึ่งในสองวัดจีนในพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีอยู่ในเมืองฉะเชิงเทรา เหตุที่มีวัดจีนอยู่ก็เนื่องจากนับแต่อดีตมาแล้วได้มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่จำนวนมาก กระทั่งในรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ได้เกิดเหตุวุ่นวายเกี่ยวกับอั้งยี่ที่เข้ามาซ่องสุมหลบซ่อนค้าฝิ่นอยู่ในเมืองถึงขั้นใช้กำลังฆ่าฟันกันระหว่างอั้งยี่กับข้าราชการไทยที่ทำหน้าที่ปราบปราม จนล้มตายนับพันคน

วัดสำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีน

ภาพจิตรกรรมเทพเจ้าด้านหน้าศาลเจ้า

วัดจีนประชาสโมสรตั้งอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศเหนือ บนถนนสุขกิจซึ่งไปเชื่อมกับทางหลวงหมายเลข 3200 ที่จะออกไปอำเภอ บางน้ำเปรี้ยว ปากทางเข้าวัดอยู่ติดกับถนน โดยห่างจากศาลากลางจังหวัด ประมาณ 2 กิโลเมตร

ภายในวัดมีเจดีย์ศิลปะแบบจีนที่ตั้งงามตั้งอยู่ ชาวจีนเรียกเจดีย์นี้ว่า “ตะ” ถัดจากตะเข้าไปเป็นศาลเจ้าพ่อ ซึ่งมีจิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะจีน สวยงามมาก ภายในมีรูปปั้นเทพเจ้าต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ท้าวภูเฐรมหาราช หรือท้าวเวสสุวรรณ ท้าวธตรฐ และท้าววิรุฬหกมหาราช

วัดอุภัยภาติการาม หรือวัดข้าบอง

ตั้งอยู่ริมถนนสุขกิจ ตลาดใหม่ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฯ จาก ศาลากลางจังหวัดไปตามถนนสุขกิจจะถึงก่อนวัดจีนประชาสโมสรเล็กน้อย เป็นวัดเล็กๆ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2449 เล่ากันว่าเดิมเป็นวัดจีน ภายหลัง เปลี่ยนเป็นวัดญวนในลัทธิมหายาน

ภายในวัดมีวิหารลักษณะเหมือนศาลเจ้าตั้งอยู่ ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่โตหรือพระพุทธรูปไรรัตนนายก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อข้าบอง” ซึ่งในประเทศไทยมีอยู่เพียง 3 แห่งเท่านั้น คือ ที่วัด กัลยาณมิตร ฟังชันบุรี วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวัด อุภัยภาติการาม แห่งนี้

พระพุทธรูปไรรัตนนายกเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางสมาธิ หน้าตักกว้าง 6.50 เมตร สูง 12 เมตร สร้างโดยเศรษฐีชาวบ้านใหม่ตลาดล่าง แขวง เมืองฉะเชิงเทรา โดยได้จำลองมาจากหลวงพ่โตวัดพนัญเชิง จังหวัดพระ- นครศรีอยุธยา

ส่วนชื่อวัด “อุภัยภาติการาม” กับชื่อพระพุทธรูป “พุทธรูปไรรัตนนายก” นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้พระราชทาน ให้เมื่อคราวเสด็จประพาสจังหวัดฉะเชิงเทราและเสด็จมาทรงเยี่ยมชมวัดนี้ เดิมอุโบสถได้ชำรุดทรุดโทรมลงไปมาก ภายหลังพระอธิการชกอี แซ่ห้วง เจ้าอาวาสได้ทำการปฏิสังขรณ์ใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2513 แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2520

อุโบสถวัดข้าบองเป็นศิลปะจีนลักษณะคล้ายศาลเจ้า บูรณะใหม่เมื่อ พ.ศ. 2513

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นสวนสาธารณะบนพื้นที่ประมาณ 90 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเดิม ภายในได้ตกแต่งเป็นสวนพืชน้ำบ้าน กลางสวนมีบึงขนาดใหญ่ มีต้นไม้ให้ร่มเงาตลอดริมบึง ชาวบ้านได้เข้ามาอาศัยเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจยามว่าง

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์บริเวณด้านหน้าศาลากลางจังหวัด

วัดปากน้ำเจ้าโล้

ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอเมืองบางคล้า มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ช่วงเสียกรุงครั้งที่ 2 คือ ก่อนเสียกรุงพระเจ้าตากสินมหาราชได้ฝ่าวงล้อมของพม่าหลบออกมาทางตะวันออก

ระหว่างทางได้สู้รบกับพม่าเรื่อยมา และครั้งหนึ่งได้ปะทะกับทหารพม่าที่มาตั้งทัพอยู่ที่บริเวณปากน้ำเจ้าโล้ด้วย ซึ่งการปะทะกันครั้งนี้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสามารถเอาชนะข้าศึกได้ จากนั้นทรงเดินทัพต่อไปยังพนสนิมคม ระยอง และจันทบุรี

วัดปากน้ำเจ้าโล้ ปัจจุบันเรียกสั้น ๆ ว่าวัดปากน้ำ

วัดโพธิ์นอกจากจะมีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์แล้ว ปัจจุบันยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเนื่องจากเป็นที่อาศัยของค้างคาวแม่ไก่จำนวนมาก

ภายหลังเมื่อกอบกู้เอกราชและทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการบริพารไปสร้างสิ่งปลูกสร้างขึ้นที่บริเวณปากน้ำเจ้าโล้เพื่อเป็นอนุสรณ์ ได้แก่ วัดปากน้ำเจ้าโล้ ปัจจุบันเรียกว่าวัดปากน้ำเฉยๆ และเจดีย์องค์ใหญ่ ซึ่งต่อมาได้ถูกน้ำเซาะหักพังลงไปหมดแล้ว

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันทางจังหวัดและประชาชนชาวเมืองจะเซ่งเทราได้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์องค์ใหม่ขึ้นไว้ ณ บริเวณเดิม โดยได้ดำเนินการสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2541 และมีกำหนดแล้วเสร็จในปีเดียวกัน

วัดโพธิ์บางคล้า

ตั้งอยู่ไม่ไกลจากที่ว่าการอำเภอบางคล้านัก โดยเมื่อผ่านศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินแล้วเลี้ยวซ้ายอีกประมาณ 500 เมตรก็จะพบกับที่ตั้งของวัด

วัดโพธิ์บางคล้าเป็นอีกวัดหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาเช่นเดียวกันกับวัดปากน้ำเจ้าโล้และวัดแจ้ง ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง ถัดจากที่ตั้งที่ว่าการอำเภอลงมาทางใต้

วัดโพธิ์นี้จัดเป็นวัดใหญ่ มีสิ่งปลูกสร้างมากมาย ล้วนแต่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น ภายในวัดมีต้นไม้ขนาดใหญ่ ขึ้นอยู่ทั่วบริเวณ ซึ่งตามต้นไม้เหล่านี้ได้มีค้างคาวแม่ไก่มาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญและได้รับความนิยมของผู้คนอีกแห่งหนึ่งของจังหวัด

ต้นไม้บริเวณวัดเวลากลางวันเต็มไปด้วยค้างคาวแม่ไก่ที่มาอาศัยหลบร้อน

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน

ตั้งอยู่ในตัวอำเภอบางคล้า สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรวบรวมไพร่พลตั้งกองทัพเพื่อกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า พระองค์ทรงเดินทัพเสด็จผ่านมายังดินแดนแถบนี้ และได้มีชาวเมืองฉะเชิงเทราเข้าร่วมกับพระองค์เป็นจำนวนมาก

เล่ากันว่าก่อนหน้าที่จะสร้างศาลพระบรมราชานุสาวรีย์นั้น ที่ตรงนี้เคยเป็นที่ตั้งของเจดีย์อนุสรณ์ชัยชนะของพระองค์เมื่อครั้งทรงรบชนะทหารพม่าบริเวณนั้นมาก่อน

ล่วงถึงปี พ.ศ. 2484 เจดีย์ได้พังทลายลงโดยไม่ทราบสาเหตุ ในปี พ.ศ. 2531 จึงได้สร้างศาลและอนุสาวรีย์ขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยให้ตั้งอยู่ตรงที่เดิม

เขาดิน

ตั้งอยู่ริมแม่น้ำอ้อมซึ่งเป็นแม่น้ำที่ไหลอ้อมเขาดิน ในเขตอำเภอบางปะกง ห่างจากตัวเมืองฉะเชิงเทราประมาณ 25 กิโลเมตร

เขาดินเป็นเนินดินปนหินแกรนิตลักษณะเช่นเดียวกับหินเขาสามมุข มีความสูงประมาณ 15 เมตร ตั้งอยู่โดดเดี่ยวห้อมล้อมด้วยทุ่งนาและป่าจาก ตามเส้นทางที่เข้าไปมีบ้านเรือนของประชาชนตั้งอยู่ประปราย

บนยอดเขาซึ่งมีต้นไม้เล็ก ๆ ขึ้นอยู่เป็นที่ตั้งของวัด ชื่อว่า “วัดเขาดิน” หรือ “วัดปลิวปีพดาราม” ภายในวัดมีมณฑปร้างเหลือแต่อิฐสีแดงอยู่หลังหนึ่งเก่าแก่มาก เข้าใจว่าเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท

ชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ เขาดินส่วนหนึ่งมีอาชีพทำจากขาย

ศาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขาหินซ้อน

เขาหินซ้อน

ตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข 304 ประมาณกิโลเมตรที่ 51-52 เขตอำเภอพนมสารคาม อยู่ห่างจากตัวเมืองฉะเชิงเทรา 53 กิโลเมตร ลักษณะเป็นเขาไม่สูงมากนัก ทิวบริเวณมีหินรูปร่างต่าง ๆ ตั้งเรียงรายอยู่ทั่วไป บริเวณโดยรอบเป็นสวนรุกขชาติของกรมป่าไม้

บริเวณทางขึ้นเขามีศาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ของสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งอยู่ ศาลแห่งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2522

ศาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ถือเป็นศาลที่มีความงดงามที่สุดในภาคตะวันออก

หินรูปลักษณะต่าง ๆ บริเวณเขาหินซ้อน

หินซ้อนถูกปกคลุมด้วยสวนรุกขชาติ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข 304 บริเวณกิโลเมตรที่ 51-52 ในเขตตำบลเขาหินซ้อนและตำบลเกาะขนุน อำเภอนมสาร จ.กาฬสินธุ์ กับสวนรุกขชาติเขาหินซ้อน หากเดินทางจากอำเภอนมสารตามเส้นทาง 304 จะถึงศูนย์พัฒนาเขาหินซ้อนก่อนถึงสวนรุกขชาติ เล็กน้อย

เป็นศูนย์ศึกษาพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริ มีเนื้อที่รวมประมาณ 1,929 ไร่ ภายในมีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับทำการศึกษาและสาธิตตามลักษณะงานต่างๆ เช่น การพัฒนาดิน การปลูกพืช การปศุสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ งานศิลปาชีพ และโครงการสวนป่าสมุนไพร โดยการจัดตั้งเป็น “สวนพฤกษศาสตร์ภาคตะวันออก” รวมถึงการวิจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของพืชสมุนไพรต่างๆ

สถานที่ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการเกษตรตามแนวพระราชดำริ

สวนพฤกษศาสตร์ภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ

โรงสีข้าวภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ

นอกจากใช้เป็นอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตรแล้ว ยังเป็นสถานที่พักผ่อนด้วย

อ่างเก็บน้ำลาดกระบัง

ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลลาดกระบัง อำเภอสานักชัยเขต ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 9 กิโลเมตร นอกจากจะเป็นอ่างเก็บน้ำสำหรับไว้ใช้ประโยชน์แล้ว ยังจัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงด้วย

ลานชนไก่

อยู่ที่ตำบลดงน้อย อำเภอรามราชสัน เดิมมีลักษณะเป็นลานกว้าง ล้อมรอบด้วยกอไผ่และต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ ริมลานมีเจดีย์ทรงกลมขนาดไม่ใหญ่นักตั้งอยู่ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้าง

ปัจจุบันทางราชการได้ร่วมกับชาวบ้านปรับที่ดินใหม่เพื่อจัดทำเป็นสวนสาธารณะ ขณะนี้อยู่ในระหว่างการปลูกต้นไม้และจัดแต่งพื้นที่ให้เป็นสวนร่มครึ้ม

ตามตำนานเล่าว่า บริเวณดังกล่าวเป็นลานโล่งปลูกข้าวไม่ได้ผล เนื่องจากพระรถในเรื่องนางสิบสองเคยมาขอข้าวชาวบ้านไปเลี้ยงไก่ แต่ชาวบ้านไม่ให้ พระรถจึงสาปไว้ ต่อมาพระรถได้ไปทำพินันชนไ้กับชาวเมือง ขณะนี้ซื้อเมืองอุไทย เพื่อนำอาหารกลับไปเลี้ยงแม่และป่า ๆ หรือนางสิบสองที่ถูกนางยักษ์จับมาขังไว้ในถ้ำนั่นเอง

นอกจากลานชนไก่แล้ว บริเวณใกล้เคียงกันนี้ยังมี “ถ้ำนางสิบสอง” ซึ่งมีลักษณะเป็นถ้ำดินหรือโพรงใต้ดิน บริเวณปากถ้ำซึ่งเป็นศิลาแลงมีความกว้างประมาณ 60-70 เซนติเมตรปรากฏอยู่ ทุกวันนี้ภายในถ้ำได้มีน้ำซึมออกมา ชาวบ้านได้อาศัยใช้น้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคตลอดทั้งปีไม่มีแห้ง

ลานชนไก่อยู่ในระหว่างปรับปรุงให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนในเขตอำเภอรามราชสัน

บ่อน้ำลิบสองหรือถ้ำน้ำลิบสอง

ใกล้ ๆ กับถ้ำน้ำลิบสองยังมีสระน้ำศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลักษณะคล้ายสระมรกตที่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี หรือราวศตวรรษที่ 11-12 ณ เมืองพระรถหรือเมืองศรีมโหสถปรากฏอยู่

แต่สำหรับสระที่นี้ไม่มีหลักฐานว่าได้สร้างขึ้นเมื่อใด มีเพียงคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่ามีปรากฏมาหลายชั่วอายุคนแล้ว

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

การเดินทางจากตัวเมืองฉะเชิงเทราใช้เส้นทางฉะเชิงเทรา-พนมสารคาม จากอำเภอพนมสารคามใช้เส้นทางหมายเลข 3245 ถึงอำเภอท่าตะเกียบ เลยไปจนถึงบ้านหนองคอก ซึ่งเชื่อมต่อไปถึงจังหวัดสระแก้ว

แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาพันธุ์ ทั้งแก้ง กวาง เลียงผา โดยเฉพาะนก พบว่ามีมากกว่า 200 ชนิด

เมื่อออกจากบ้านหนองคอกได้ประมาณ 15 กิโลเมตรก็จะถึง ที่ทำการรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ซึ่งที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ ตั้งอยู่ทางฝั่งขวามือ บริเวณเดียวกับศูนย์วิจัยพันธุ์สัตว์ป่าจะเชิงเทรา

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 643,750 ไร่ ครอบคลุม พื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และปราจีนบุรี จัดเป็นป่าผืนสุดท้ายของภาคตะวันออกที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ นอกจากป่าไม้แล้วภายในยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าจำนวนมาก โดยเฉพาะนกพันธุ์ต่าง ๆ

ภายในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ ห่างจากที่ตั้งที่ทำการเขตฯ เข้าไปในป่าประมาณ 2 กิโลเมตร มีน้ำตกฤๅไนซึ่งจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัด

บุคคลสำคัญของจังหวัด

แม้ฉะเชิงเทราจะได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยอยุธยา ไม่ได้มี อายุยาวนานเก่าแก่เช่นหลาย ๆ เมืองที่อยู่ในแถบเดียวกันซึ่งมีอายุอยู่ในสมัย อาณาจักรสุพรรณภูมิ แต่ทว่าตลอดเวลาที่ผ่านมาได้มีบุคคลสำคัญเข้ามา ช่วยเหลือพัฒนาจังหวัดให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งชาวเมือง ฉะเชิงเทราเองก็มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นและบ้านเมืองให้ เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศด้วย ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้รับการยกย่องให้ เป็นบุคคลสำคัญของจังหวัดควรแก่การเป็นแบบอย่างที่ดีของคนรุ่นหลังต่อไป

กรมหลวงรักษัรณเรศ

กรมหลวงรักษัรณเรศเป็นโอรสลำดับที่ 33 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) และลำดับที่ 2 ในเจ้าจอมมารดาน้อยแก้ว พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายไกรสร ประสูติเมื่อวันจันทร์ที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2334

รูปหล่อกรมหลวงรักษัรณเรศตั้งอยู่บริเวณวัดเมือง

ในรัชกาลที่ 2 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเป็น กรมหมื่นรักษัรณเรศ กำกับกรมสังฆการี

ในรัชกาลที่ 3 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเป็น กรมหลวงรักษัรณเรศ กำกับกรมวัง พร้อมกันนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นแม่กองมาสร้างป้อม กำแพงเมืองขึ้นที่จะเชิงเทรา เมื่อปี พ.ศ. 2377

หลังจากรับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แล้ว ได้ลงมาสำรวจชัยภูมิสำหรับสร้างเมืองละโว้ใหม่ให้สมกับเป็นเมืองหน้าด่าน ทั้งนี้ได้เห็นว่าที่ตั้งเมืองเดิมดีอยู่แล้ว เนื่องจากมีแม่น้ำบางปะกงขวางกั้นด้านหน้าเมืองไว้ จึงได้ให้จัดสร้างเมืองใหม่ขึ้น ณ บริเวณป่าจากริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง โดยขยับห่างออกมาจากที่ตั้งเมืองเดิมประมาณ 2 กิโลเมตร

เมืองใหม่นี้ประกอบด้วยกำแพงเมืองล้อมรอบ 4 ด้าน มีป้อมตามกำแพง 4 ป้อม และมีคูเมืองล้อมรอบ ขนาดของเมืองภายในกำแพงกว้างประมาณ 300 เมตร ยาว 500 เมตร จัดว่าเล็กกว่าเมืองอื่นๆ มาก

ภายในเมืองมีสิ่งปลูกสร้างสำคัญคือ ที่ว่าการเมือง (หรือศาลากลางจังหวัดในปัจจุบัน) วัดเมือง ภายหลังได้สร้างศาลหลักเมืองขึ้นภายในกำแพงเมืองด้วย สำหรับบ้านเรือนของประชาชนในสมัยนั้นเป็นการปลูกสร้างอยู่รายรอบกำแพงเมืองด้านนอก

ปัจจุบันป้อมและกำแพงเมืองได้ถูกทำลายลงไปเกือบหมด ที่เหลืออยู่บางส่วนคือด้านที่ติดกับถนนมรุพงษ์ ได้มีการนำดินมาถมด้านหน้าให้สูงขึ้นแล้วจัดสร้างเป็นสวนสาธารณะสำหรับให้ประชาชนใช้เป็นสถานที่พักผ่อน ส่วนกำแพงเมืองถูกปล่อยให้ทรุดโทรม มิได้มีการดูแลเอาใจใส่เท่าใดนัก

กรมหลวงรักษัรณเรศได้สิ้นพระชนม์ลงในรัชกาลที่ 3 นั้นเอง ตรงกับวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2391 พระชันษาได้ 58 ปี

วัดเมืองก็เป็นผลงานของกรมหลวงรักษัรณเรศเช่นกัน

กำแพงเมืองผลงานที่สร้างไว้

พระศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารย์ยางกูร)

เกิดเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2369 ณ บ้านริมคลองโสธร แขวงเมืองฉะเชิงเทรา บิดาชื่อนองดี มารดาชื่อนาง เป็นบุตรคนที่ 6

เมื่ออายุ 6-7 ขวบได้เรียนหนังสือไทยกับพี่ชายใหญ่ของท่านซึ่งขณะนั้นบวชเรียนเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดโสธรฯ ภายหลังสึกจากพระได้เข้ารับราชการจนมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงบรรเทาทุกข์ราษฎร์กรมการเมืองฉะเชิงเทรา

สำหรับพระศรีสุนทรหลังเรียนอยู่กับพี่ชายใหญ่จนอายุได้ 13 ปี ได้ย้ายเข้าไปศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ อยู่กับสามเณรน้ำชาย ชื่อ ทัด ฟ่านกอยู่ที่วัดสระเกศวรวิหาร พออายุได้ 14 ปีจึงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดเดียวกันนั้นพร้อมกับได้เรียนหนังสือไทยกับพระกรรมวาจาจารย์จนเรียนหนังสือขอมกับพระครูวิหารกิจจานุการ ตลอดจนออกไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจากสำนักพระอาจารย์ที่อยู่ต่างวัดอีกมากมาย

วัดโสธรวรารามวรวิหารคือสถาบันการศึกษาแห่งแรกของท่าน

ภายหลังวัดยังคงมีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษาของท่าน

อายุ 21 ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุวัดสระเกศวรวิหาร พร้อมทั้งวิริยะอุตสาหศึกษาพระปริยัติธรรมคัมภีร์อื่น ๆ จากสำนักอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ท่านมีความแตกฉานทั้งภาษาไทย ภาษาขอม ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ตลอดจนเชี่ยวชาญการแต่งคำประพันธ์ฉันทลักษณ์เป็นอย่างดี

อายุ 24 ปี ได้เริ่มแปลพระปริยัติธรรมในที่ประชุมพระราชาคณะเป็นครั้งแรก ณ วัดราชบูรณะ และได้ที่ 1 ได้เป็นเปรียญ 5 ประโยค และเนื่องจากวัดสระเกศขณะนั้นได้ขาดพระมหาเปรียญมาเป็นเวลานานสืบปีเมื่อมีพระในวัดสามารถสอบได้พระเปรียญ 5 ประโยค พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโสมนัสยิ่ง การณั้นพระองค์ทรงเฉลิมพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดใหม่โดยให้รื้อกุฏิเก่าซึ่งเป็นฝาจากฝาไม้ไผ่ออก แล้วสร้างกุฏิเป็นตึกเสนาสนะงดงามแทน ตลอดทั้งสถาปนาภูเขาทองด้วย

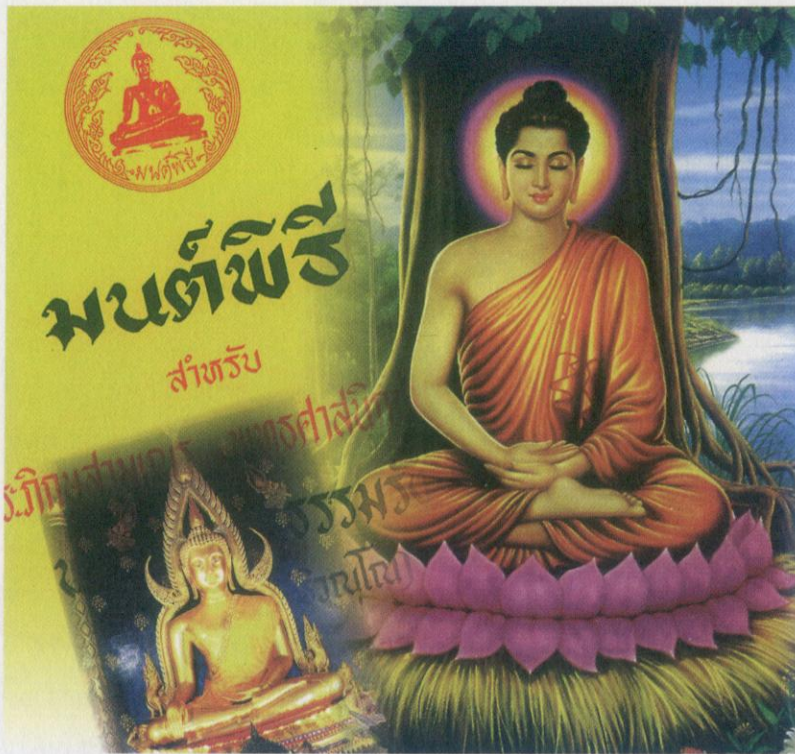
ต่อมาท่านได้ขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงผนวช ตลอดทั้งพระอาจารย์ในสำนักอื่น ๆ อีกหลายแห่ง และได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมในที่ประชุมพระราชาคณะ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สอบได้เปรียญ 7 ประโยค พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระราชาคณะที่พระประสิทธิ์สุตคุณ จนถึงปี พ.ศ. 2396 จึงลาสิกขาบท เมื่ออายุได้ 32 ปี

หลังจากนั้นได้เข้ารับราชการโดยถวายตัวในกรมมหาดเล็กเวรศักดิ์ และได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเรื่อยมานับตั้งแต่เป็นขุนสารประสิทธิอักษรศาสตร์, ขุนสารประเสริฐ, พระศรีภูริปริชา เสนาบดี ศรี สารลักษ์ณ์ (เจ้ากรมอาลักษณ์) และพระศรีสุนทรโวหาร

กระทั่งอายุ 61 ปี ซึ่งเป็นปีฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบำเหน็จความชอบให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น พระยาศรีสุนทรโวหาร ภูบาล-ปริชามายุ บรมนาถบดินทรศักดิ์ พิริยะพาหะ ถือศักดินา 3000 พระราชทานโต๊ะทอง กาทอง เป็นเครื่องยศ

ผลงานอันเป็นชื่อเสียงที่ท่านได้สร้างไว้ ได้แก่ แต่งแบบเรียนหนังสือไทย 1 ชุด ประกอบด้วย มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธานและพิศาลการ์นต์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ใช้เป็นหนังสือแบบเรียนในโรงเรียนหลวงสมัยนั้น

ต่อมาได้แต่งแบบเรียนเพิ่มเติมชุดเดิมอีก ประกอบด้วย ไวยากรณ์-พิจารณา อนันตวิภาค เขมรภาษรรมาลา เป็นแบบหนังสือขอม นิติสารสาธก ปกิธนาพจนาดล และแบบโคลงฉันทอีกหลายเรื่อง เช่น พรณพฤกษา สัตวาทิธาน ตลอดจนคำมัสการพระพุทธเจ้า ขึ้นต้นว่า “องค์ใดพระสัมพุทธ สุวิสุทธิสันดาน” คำมัสการพระธรรมเจ้าขึ้นต้นว่า “ธรรมะคือคุณากร” และคำมัสการพระสังฆเจ้า ขึ้นต้นว่า “สงฆ์ใดสาวกศาสดา”

นอกจากนั้นยังมีคำบูชาพระคุณพระมหากษัตริย์ คุณบิดามารดา และบูชาคุณครู คำขอพรเทวดา

ผลงานที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นพระอาจารย์สอนพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ อาทิ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

นอกจากนี้ยังได้เป็นแม่กองตรวจโคลงบรรยายภาพเรื่องรามเกียรติ์ บริเวณพระที่นั่งพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ อายุครบ 100 ปี พ.ศ. 2425

พระยาศรีสุนทรโวหารถึงแก่อนิจกรรมขณะมีอายุได้ 69 ปี ตรงกับวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2434

ผู้ใหญ่วินัย เข้มเจลิ้ม เกษตรกรนักคิดแห่งเอเชีย

วินัย เข้มเจลิ้ม อดีตผู้ใหญ่วินัยบ้านบ้านห้วยหิน หมู่ 1 ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนาบชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา แม้จะไม่ได้ทำหน้าที่นี้แล้ว แต่ชาวบ้านย่านถิ่นก็ยังคงเรียกว่า “ผู้ใหญ่ฯ วินัย” และเรียกติดปากมาถึงทุกวันนี้

เดิมเป็นผู้ที่จัดว่ามีฐานะดี มีที่ดินสำหรับทำการเกษตรเป็นของตัวเอง ถึงกว่า 200-300 ไร่ ซึ่งครั้งนั้นผู้ใหญ่วินัยได้ยึดแนวทางการบริหารงานตามกระแสนิยมทางการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จ แต่ทว่าไม่ประสบความสำเร็จ จนต้องเสียที่ดินหลายร้อยไร่ให้แก่เจ้าหนี้ผู้มีฐานะเป็นต่อในสังคม จนเหลือที่ดินเพียง 9 ไร่ 3 งานไว้เป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำ

จากที่ดินไม่ถึง 10 ไร่ที่เหลืออยู่ ผู้ใหญ่วินัยได้ลุกขึ้นมาปรับ

แผนการทำงานใหม่ โดยมุ่งไปที่ “วน-เกษตร” คือการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองจนประสบความสำเร็จ แม้ว่าจะต้องใช้เวลานานถึงกว่า 10 ปีก็ตาม

สิ่งยืนยันในความสำเร็จของท่านก็คือ ได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าของรางวัลคนดีศรีสังคมในปี 2532

รางวัลบุคคลดีเด่นแห่งชาติ ในสาขาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในปี 2533

จากสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ

ผู้ใหญ่วินัย เข้มเจลิ้ม

ได้รับเกียรติให้เป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งเอเชียแปซิฟิก สาขาการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางธรรมชาติ จากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO ซึ่งนับเป็นชาวเอเชียคนที่สามที่ได้รับรางวัลนี้ จนถึงปี 2539 ได้รับเกียรติให้ดำรงฐานะสมาชิกวุฒิสภาอันทรงเกียรติของเมืองไทย

ส่วนวนเกษตร ตามความหมายบนที่ดิน 9 ไร่ 3 งานของผู้ใหญ่ วิบูลย์ เข็มเฉลิม ก็คือ การปลูกต้นไม้ทุกชนิดลงบนที่ดินโดยไม่มีรูปแบบหรือแบบแผน ต้นไม้หลากหลายพันธุ์จะปะปนกันไปและเติบโตตามธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกันในระบบนิเวศ

“เราไม่เคยกะเกณฑ์ว่า พืชชนิดนี้ควรปลูกลงตรงจุดใด ไม่เคยจัดเป็นแปลงเพื่อให้พืชชนิดเดียวกันแยกออกไปเป็นสัดส่วน แต่เราให้เขาเติบโตด้วยตัวของเขาเอง เหมือนต้นไม้ในป่า”

ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ภายในเนื้อที่ไม่ถึง 10 ไร่ ซึ่งผู้ใหญ่วิบูลย์เรียกว่าวนเกษตร ที่เหมาะกับชนบทไทย

เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการและคนทั่วไปเข้ามาศึกษาวิธีการทำสวนแบบผสมผสานจากผู้ใหญ่วิบูลย์

จากเดิมที่สภาพพื้นดินค่อนข้างแห้งแล้ง ปลูกต้นไม้แทบไม่ได้ผล แต่ภายหลังเมื่อเปลี่ยนมาทำการปลูกแบบสวนป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 จวบปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวกลับร่มครึ้มอุดมสมบูรณ์ด้วยไม้นานาพันธุ์ ทั้งไม้ผล ไม้เนื้อแข็ง สมุนไพรร ไม้ดอก และกาฝาก ที่ต่างเจริญเติบโตอย่างอิสระ นอกจากนี้บรรดานกหรือแมลงที่แวะเวียนเข้ามายังป่านี้ยังช่วยขยายพันธุ์พืชตามธรรมชาติให้อีกต่างหาก

ประโยชน์ของสวนป่าตามแนวคิดของผู้ใหญ่ วิบูลย์ นอกจากจะสร้างสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่แล้ว ไม้ผลและสมุนไพรที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ยังนำมาเป็นอาหาร ปรุงเป็นยาแผนโบราณสำหรับครอบครัวได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสามารถนำส่วนที่เหลือออกจำหน่ายได้อีก

สำหรับต้นไม้หายากที่ขึ้นอยู่ทั่วไปในสวนก็สามารถตองกิ่งนำไปขายช่วยสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง

ปัจจุบันสวนป่าบนที่ดินของผู้ใหญ่ วิบูลย์ที่บ้านห้วยหิน ได้ถูกใช้เป็นแหล่งความรู้แก่ผู้คนทุกเพศ ทุกวัย และทุกฐานะ ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้าไปศึกษา โดยจัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงานโครงการศึกษาพรรณพฤกษชาติป่าตะวันออก

นอกเหนือจากงานด้านวนเกษตรที่ได้ดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่องแล้ว ผู้ใหญ่ วิบูลย์ยังสนใจงานด้านประวัติศาสตร์ด้วยเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นและควรรู้ เพื่อนำมาเป็นบทเรียนต่อการพัฒนาอนาคต พร้อมกันนี้ ยังมีโครงการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านซึ่งรวบรวมหลักฐานด้านโบราณวัตถุที่พบได้ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา สำหรับเป็นแหล่งข้อมูลความรู้แก่ผู้ที่สนใจทั่วไปได้เข้ามาศึกษา

นอกจากนั้นยังมีโครงการแปลคำภีร์ใบลานซึ่งมีสูตรการรักษาโรคด้วยสมุนไพรธรรมชาติ บรรจุลงในเอกสารปัจจุบันเพื่อให้ง่ายต่อการค้นคว้า ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีเพียงเป้าหมายเดียว คือต้องการให้ผู้คนในสังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าอย่างแท้จริง

เรือนไทยที่ถูกปกคลุมด้วยร่มไม้ที่ผู้ใหญ่ วิบูลย์ว่าอนาคตจะเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แม้สิ่งรวมความรู้ให้ผู้คนใจทั่วไปได้ศึกษา

วัฒนธรรมและประเพณี

จากความหลากหลายของชนเผ่าที่เข้ามาอาศัยยังดินแดนฉะเชิงเทรานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้พื้นที่นี้มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย แตกต่างไปตามความเชื่อและประเพณีปฏิบัติของแต่ละเผ่าชน แต่ทว่าสามารถผสมผสานเข้ากันได้เป็นอย่างดีและอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกตลอดมา

ดังตัวอย่างของประเพณีและวัฒนธรรมที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไปนี้

ประเพณีแห่หลวงพ่อบุทธโสธร

กว่า 90 ปีมาแล้วที่ชาวฉะเชิงเทราได้ริเริ่มและสืบทอดประเพณีแห่หลวงพ่อบุทธโสธรไปรอบเมืองเพื่อให้ประชาชนได้นมัสการ ประเพณีดังกล่าวนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 12 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 12

สำหรับวันขึ้น 12 ค่ำจะเป็นการแห่หลวงพ่อบุทธโสธร คือ ชาวเมืองจะทำพิธีอัญเชิญหลวงพ่อบุทธขนาดใหญ่ซึ่งมีการประดับตกแต่งด้วยไม้ดอก

หลวงพ่อพุทธโสธรที่ประชาชนเคารพนับถือที่เห็นเป็นองค์จำลอง ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถหลังเก่า

ไม้ประดับอย่างงดงามแล้วแห่ไปรอบเมือง ซึ่งตลอดเส้นทางผ่านชาวบ้านจะพากันออกมาตั้งโต๊ะบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว แสดงให้เห็นความเลื่อมใสศรัทธาที่ประชาชนมีหลวงพ่อพุทธโสธรอย่างมากมาย

ส่วนในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 หรืออีก 2 วันถัดมา ชาวบ้านที่ปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ริมน้ำก็จะทำพิธีอัญเชิญหลวงพ่อลงเรือใหญ่ที่เรียกว่า “เรือกระแซง” ซึ่งประดับประดาด้วยธงทิวสีส่นสวยงามล่องไปตามลำน้ำบางปะกงเพื่อให้ประชาชนที่อยู่ริมน้ำได้กราบไหว้บูชาอย่างทั่วถึง โดยเรือจะหยุดให้ประชาชนกระทำพิธีสักการบูชาตามจุดต่าง ๆ เช่น ทำเรือ ซึ่งจะมีประชาชนไปคอยอยู่อย่างมากมาย

ละครแก้บน

ละครแก้บนวัดโสธรฯ นับเป็นอีกหนึ่งวัฒนธรรมที่ชาวฉะเชิงเทราได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเนิ่นนานแล้ว

ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากแรงศรัทธาที่ประชาชนมีต่อหลวงพ่อดุสิต โดยเมื่อใดที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น ต้องการมีบุตร ต้องการให้หายจากอาการเจ็บป่วย หรือแม้แต่ต้องการจะเข้าเรียนต่อ หรือเข้าทำงานใหม่ ก็จะมาบนขอให้หลวงพ่อดุสิตช่วย ของแก้บนก็มีตั้งแต่ดอกไม้ธูปเทียน พวงมาลัย ผลไม้ ไข่ต้ม ไช้ต้ม หัวหมู ไปจนถึงการรำแก้บน

สำหรับละครแก้บนนั้นปัจจุบันมีอยู่หลายคณะ ซึ่งก็แล้วแต่ว่าผู้บนจะไปว่าจ้างให้คณะใดมารำ สถานที่รำได้แก่บริเวณด้านหน้าของพระอุโบสถนั่นเอง

นางรำในคณะละครแก้บน

ประเพณีแข่งเรือยาว

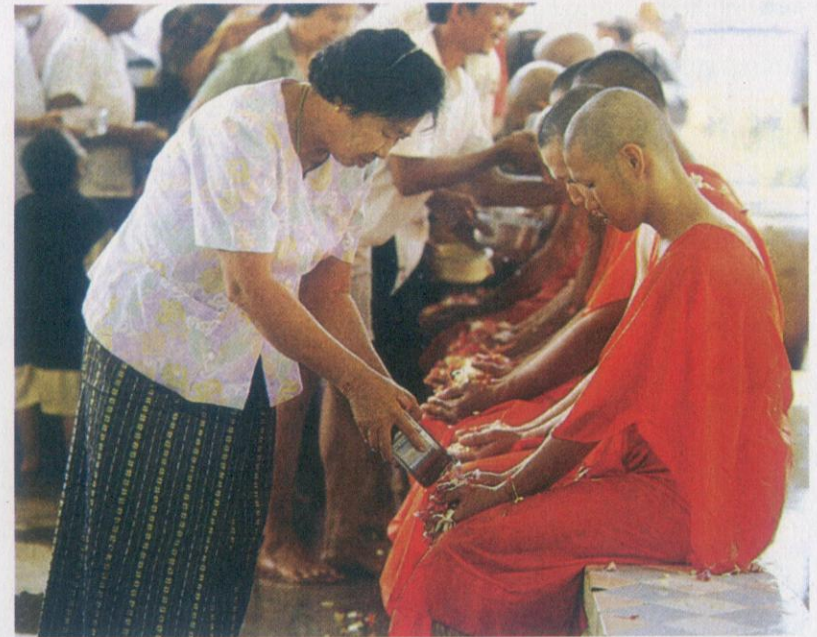
หลังออกพรรษา พุทธศาสนิกชนชาวเมืองฉะเชิงเทราจะถือเป็นช่วงฤดูอุกฐิน ซึ่งจะกินเวลาดั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม ในระหว่างนี้ชาวบ้านย่านถิ่นโดยเฉพาะที่อยู่ริมน้ำจะร่วมแรงร่วมใจกันนำเรือออกมาจัดสัจฉีวรรณ ตกแต่งประดับประดางดงามสำหรับนำขบวนอุกฐินที่ร่วมกันจัดขึ้นไปทอดตามวัดต่างๆ ที่มีอยู่มากมายภายในเมือง

หลังหมดฤดูอุกฐิน ชาวบ้านตามหมู่บ้านต่างๆ ก็มาร่วมกันเล่นเรือเพลงไปจนถึงการประชันขันต่อของฝีพายหนุ่มๆ สำหรับเรือที่นิยมนำมาประลองกำลังกัน ได้แก่ เรือยาวเล็ก เรือยาวใหญ่ เรือเร็วติดเครื่องยนต์หรือที่ชาวเมืองเรียกว่า การแข่งสกีน้

งานแข่งเรือที่ยิ่งใหญ่และถือเป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัดจะจัดให้มีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ณ บริเวณหน้าวัดโสธรฯ หากใครผ่านไปช่วงนั้นจะเห็นความรักความสามัคคีของชาวเมืองที่ออกมาร่วมกันสืบสานประเพณีวัฒนธรรมโบราณให้คงอยู่ตลอดไปด้วยรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ พาให้ผู้พบเห็นได้สนุกสนานและนำความสุขกลับบ้าน

แม่น้ำบางปะกงหน้าวัดเป็นสถานที่สำหรับแข่งขันเรือยาวประจำปี

สรงน้ำพระในวันสงกรานต์

ประเพณีแห่ธงตะขาบ

ประเพณีแห่ธงตะขาบเป็นวัฒนธรรมของชาวมัณเฑียรที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่บริเวณวัดพิมพาวาส ในเขตอำเภอบางปะกง ซึ่งประเพณีดังกล่าวจะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ คือระหว่างวันที่ 12-14 เมษายน ของทุกปี

สิ่งที่น่าสนใจนอกจากจะเป็นการร่วมเล่นสนุกในประเพณีสงกรานต์แบบไทย ๆ แล้ว ยังเกี่ยวเนื่องไปถึงการสืบสานงานหัตถกรรมอันแสดงถึงความละเอียดอ่อนและเป็นเอกลักษณ์ของชาวมัณเฑียรด้วย นั่นก็คือ การทำธงกระดาษ ที่กล่าวเช่นนั้นก็เนื่องจากว่าผู้ที่ทำธงกระดาษได้จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และสืบทอดการทำธงตะขาบมาจากบรรพบุรุษเสียก่อน มิเช่นนั้นก็จะไม่สามารถทำธงตะขาบได้อย่างถูกต้องตามประเพณี

ในวันพิธีแห่ธงตะขาบ แต่ละบ้านก็จะจัดเตรียมธงเพื่อนำไปถวายวัด โดยจะถวายครั้งละ 2-3 ตัว ลักษณะของธงตะขาบ คือ ตะขาบ 1 ตัว จะมี รววม 9 รววม นมละ 14 ช่วง นมนี้มีลักษณะเป็นนมคู่ หากเป็นตะขาบ ตัวเมียจะมีปากเพียงปากเดียว ส่วนตัวผู้ต้องมี 2 ปาก

เมื่อทำเสร็จแล้วผู้ทำจะนำแป้ง หวี กระจก ผม 1 ปอย และผ้าเช็ด หน้าแขวนไว้ที่ปากตะขาบ

การแห่นิยมแห่ทางบกมากกว่าทางน้ำ เมื่อไปถึงวัดแล้วชาวบ้านจะ นำธงตะขาบไปผูกไว้กับต้นเสาในศาลาวัดเพื่อทำพิธี

เมื่อถึงเวลาพระสงฆ์จะนำสายสิญจน์มาวางรอบธง จากนั้นพิธีถวาย ธงจะเริ่มขึ้นด้วยการกล่าวบทนมัสการคุณพระศรีรัตนตรัย ตามด้วยการสรง น้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ เสร็จแล้วชาวบ้านจะนำธงตะขาบขึ้นไปไว้บน เสาหางส์ เชื่อกันว่าทุกครั้งที่ยิงธงตะขาบสายเพราะแรงลม จะทำให้บรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วได้ขึ้นสวรรค์

ช่วงรำ

ช่วงรำเป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวบ้านย่านตำบลหัวสำโรง ในเขตอำเภอแปลงยาว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายเขมร โดยบรรพบุรุษได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศไทยเมื่อกว่า 100 ปีมาแล้ว

สำหรับการละเล่นช่วงรำ เป็นหนึ่งในการละเล่นที่จัดขึ้นในช่วง ประเพณีสงกรานต์ เช่น การเล่นชักเย่อ สะบ้า รวมถึงการสวดคฤหัสถ์

การละเล่นนี้จะเริ่มขึ้นหลังจากทำบุญบนศาลาวัดเสร็จแล้ว ซึ่งชาวบ้านจะพากันไปที่ลานวัด ยึดโคนไม้ใหญ่เป็นที่หลบร้อนและเล่นช่วงรำ เพื่อ รอเวลาสรงน้ำพระในตอนเย็น

วิธีการเล่นก็คือ ผู้เล่นจะจับคู่กันเป็นคู่ๆ ยืนล้อมวงประมาณ 5-6 คู่ ผู้เล่นมีตั้งแต่หนุ่มสาวไปจนถึงคนอายุ 60-70 ปี หากใครมั่นใจว่ายังแข็งแรง สามารถให้คนอื่นจับคู่ได้ก็สามารถร่วมเล่นได้

ได้ต้นไม้บริเวณลานวัดคือที่สำหรับการละเล่นช่วงรำของชาวบ้านย่านตำบลหัวสำโรง

หลังจากจับคู่ที่คอกันได้แล้วผู้เล่นก็จะโยนลูกช่วงให้กัน เมื่อมีผู้รับ พลาดลูกคู่ก็จะลงจากคอแล้วมาร้องเพลงระบำแก้กัน คู่ที่รับลูกช่วงไม่ได้ ต้องออกมาร้องเพลงระบำก่อน คู่ที่เหลือจะคอยปรบมือให้จังหวะและเป็น ลูกคู่เมื่อร้องแก้กันจบ ก็ถือเป็นการจบ 1 เพลง จากนั้นก็เริ่มจับคู่ที่คอและ โยนลูกช่วงกันใหม่ สำหรับคู่ที่รับช่วงไม่ได้เมื่อเริ่มใหม่ต้องเปลี่ยนจากผู้ี่ มาเป็นผู้ถูกที่แทน เป็นอยู่เช่นนี้จนกว่าจะเลิกเล่น

บุญข้าวหลามที่พนมสารคาม

บุญข้าวหลามเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายลาวที่เข้ามาปักหลัก อยู่แถบอำเภอพนมสารคามเนิ่นนานมาแล้ว โดยได้สืบทอดประเพณีต่อกัน มาแต่ครั้งบรรพบุรุษ

งานบุญข้าวหลามเป็นการทำบุญด้วยข้าวหลามและขนมจีนหรือข้าวปุ้น กับน้ำยาป่า หมายถึงน้ำยาที่ไม่ใส่กะทิ แต่ใส่ปลาร้า โดยจะทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี

งานบุญข้าวหลามจะทำจากข้าวใหม่

เหตุที่กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันงานบุญก็เนื่องจากเป็นช่วงที่ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเสร็จจากการเกี่ยวข้าว จึงถือโอกาสนำข้าวที่ได้มาทำเป็นข้าวหลามและขนมจีน เพื่อทำบุญเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

วันมะม่วงแห่งชาติ

มะม่วงจัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญเป็นอันดับ 2 ของจังหวัด โดยพืชเศรษฐกิจอันดับ 1 ได้แก่ ข้าว จากการสำรวจพบว่าที่จะเชิงเทรามีการปลูกมะม่วงกันมากกว่า 200 ชนิด ทั้งปลูกเป็นสวนผลไม้ และปลูกในบ้าน เช่น สวนหลังบ้านสำหรับไว้รับประทานเอง

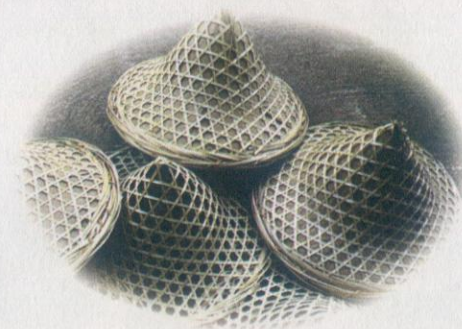
มะม่วงที่มีทั้งชนิดรับประทานแบบสุกและแบบดิบ ตลอดจนแปรรูปเพื่อจำหน่าย ได้แก่ มะม่วงดอง น้ำมะม่วง แยมมะม่วง มะม่วงแช่อิ่ม และมะม่วงกวน

สำหรับมะม่วงฉะเชิงเทรา นอกจากจะจำหน่ายในประเทศแล้ว ยังเป็นสินค้าส่งออกไปขายยังต่างประเทศด้วย ลูกค้าสำคัญได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ ฮองกง และอเมริกา

ด้วยเหตุที่มะม่วงเป็นสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัด ทางจังหวัดจึงได้จัดงาน “วันมะม่วง” ขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อเผยแพร่สินค้าเกษตรกรรมของจังหวัดให้ขยายวงกว้างออกไปอีกเรื่อย ๆ

งานวันมะม่วงจะจัดขึ้นในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน เนื่องจากเป็นช่วงที่มะม่วงออกสู่ตลาดมากที่สุด สถานที่จัดก็คือบริเวณวัดโสธร-วรารามวรวิหาร และที่หน้าอำเภอบางคล้า

ภูมิปัญญาคนแปดริ้ว

จากความเป็นอยู่ของผู้คนชาวแปดริ้วซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่แตกต่างกัน ในทางภูมิศาสตร์ วิถีชีวิตอันเกิดจากการสั่งสมทางภูมิปัญญาจึงแตกต่างกัน แต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนก่อให้เกิดภูมิปัญญาในวิถีชีวิตของผู้คนก็คือ ความพยายามที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างลงตัวที่สุดของมนุษย์ และยังเกิดปัญหาขึ้นมากเท่าใด ความคิดและความพยายามก็จะเกิดขึ้นมากเท่านั้น

วนเกษตรแห่งห้วยหิน

นับแต่อดีตมาแล้วที่พื้นที่แถบอำเภอสนมชัยเขตและอำเภอแปลงยาว มีสภาพค่อนข้างแห้งแล้ง ผู้คนในพื้นที่ไม่สามารถดักดวงผลประโยชน์จากธรรมชาติได้เท่าที่ควร

เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นพร้อมทั้งดำรงไว้ซึ่งความเรียบง่าย ผสานกลมกลืนเข้ากับธรรมชาติชนิดเป็นหนึ่งเดียวเช่นที่ผ่านมา ได้เกิดกลายเป็นภูมิปัญญาด้านวนเกษตร โดยการนำของผู้ใหญ่บ้านวิบูลย์ เข้มเฉลิม เกษตรกรคนสำคัญของเมืองฉะเชิงเทรา

สวนป่าหรือสวนผสมที่เต็มไปด้วยไม้หนานาพันธุ์บนเนื้อที่เกือบ 10 ไร่ของผู้ใหญ่วิบูลย์ ปัจจุบันเป็นทั้งแหล่งรายได้และสถานศึกษาสำหรับเกษตรกรรายอื่นๆ

ชายผู้นี้เรียกตัวเองว่า “เกษตรกรนักคิด”

วนเกษตร ตามภูมิปัญญาของผู้ใหญ่วิบูลย์ก็คือ การนำแนวคิดเชิงอนุรักษ์ในการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง โดยการสร้างพื้นที่ให้กลับคืนสู่สภาพป่าและเกิดระบบนิเวศอย่างสมบูรณ์มาใช้ ซึ่งวิธีนี้ได้ช่วยให้พื้นที่ดินที่เคยแห้งแล้งกลับคืนสู่ความสมบูรณ์ตามธรรมชาติโดยไม่ต้องปรุงแต่งด้วยอินทรีย์วัตถุหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่แต่อย่างใด

ประการสำคัญเป็นการแก้ปัญหาที่ได้ผลแบบยั่งยืนอย่างแท้จริง

บริเวณนี้เดิมเป็นไร่มันสำปะหลังที่ไม่เคยให้ผลผลิตที่คุ้มทุน

สวนภูเขาที่หนองไม้แก่น

ที่อำเภอแปลงยาวซึ่งอาณาเขตของอำเภอดติดกับอำเภอสนามชัยเขต มีผู้นำทางภูมิปัญญาด้านการเกษตรคนสำคัญอีกหนึ่งราย คือผู้ใหญ่บ้านจรัส ทองนาค เกษตรกรดีเด่นแห่งหนองไม้แก่น

เขาได้สร้างผลผลิตทางเกษตรจากพื้นที่ที่เคยแห้งแล้ง จนกลายมาเป็นพื้นที่ทางเกษตรที่สำคัญ สามารถปลูกพืชไร่ พืชสวนได้เป็นอย่างดี โดยคำนึงถึงการวางโครงสร้างสวนผลไม้ ระบบน้ำดิน และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ที่ไม่ต้องพึ่งพาสารเคมี จนได้รับความนิยมนำแพร่หลาย

จรัส ทองนาค มุ่งมั่นกับงานพัฒนาด้านการเกษตรบนภูเขา จนแนวทางที่นำมาใช้ได้รับการยอมรับและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้ที่มีประสบการณ์เช่นเดียวกัน

ทุกวันนี้ผู้ใหญ่ๆ จรึ้นนอกจากจะมีพื้นที่สวนของตนเองที่ต้องดูแลเอาใจใส่แล้ว ยังมีพื้นที่สวนของชาวบ้านย่านถิ่นอีกมากมายที่ต้องไปช่วยแก้ไข ปัญหาให้ เนื่องจากชาวบ้านซึ่งเป็นเกษตรกรได้มาขอคำแนะนำ

กล่าวได้ว่า เขาเป็นผู้นำหลักการพึ่งพาตนเองและท้องถิ่นเข้าแก้ปัญหาปากท้องจนประสบผลสำเร็จและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปอีกผู้หนึ่ง

คนกรีดยางทำตะเกียบ

วิถีชีวิตของผู้คนส่วนหนึ่งซึ่งอยู่อาศัยในสภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการปลูกพืชยืนต้นอย่างยางพาราสามารถพบเห็นได้ในแถบอำเภอพนมสารคาม สนาบชัยเขต และท่าตะเกียบ

แม้จะเป็นสวนยางที่ไม่ใหญ่โตกว้างขวางสุดลูกหูลูกตา แต่ชาวบ้านที่มีอาชีพกรีดยางก็มีความภาคภูมิใจในงานที่ทำ พวกเขาจะลงมือกรีดยางในยามค่ำคืน โดยทำงานผ่านแสงไฟที่สวมคาดไว้บนศีรษะ โดยมีแบบเตอร์ขนาดเล็กเป็นพลังงานคาดเอว หรือไม่ก็ใช้เทคโนโลยีสมัยเก่า คือ ตะเกียบใบเล็กที่มีแสงไฟวูบวบ วอมแวม ตามกระแสลม

ชาวสวนยางออกกรีดยาง
ยามที่ผู้คนนอนหลับ

ทำหมวกสานที่บ้านปากน้ำ

ถัดลงไปในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง แถบอำเภอบางคล้า ผู้คนที่นี่นอกจากทำไร่ทำนาและเลี้ยงสัตว์แล้ว กลุ่มคนส่วนหนึ่งที่ตั้งรกรากอาศัยอยู่ในตัวอำเภอยังได้ประกอบอาชีพการสาน “หมวกโก้งโค้ง” หรือที่

คุณยายเริ่มสานหมวกตั้งแต่รุ่นสาว

ชาวบ้านเรียกว่า “หมวกเจ๊ก” ซึ่งชาวแปดริ้วใช้แทนงอบแบบภาคกลางทั่วไป

คนที่นี่ทำหมวกโก้งโค้งกันมาช้านานแล้ว ส่วนหนึ่งทำเป็นงานหลัก แต่ก็มีการทำเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

ตลาดที่รับซื้อนอกเหนือจากตลาดภายในจังหวัดจะเข่งเตตราแล้ว ยังส่งไปขายยังจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ถือว่าเป็นตลาดใหญ่ของหมวกประเภทนี้

หมวกโก้งโค้งจากฝีมือ
ชาวบ้านย่านปากน้ำเจ้าฉั

คนทำจากเมืองแปดริ้ว

จากสภาพพื้นที่ริมแม่น้ำบางปะกงที่ก่อให้เกิดป่าชายเลนตามธรรมชาติ โดยทั่วไป ได้ให้กำเนิด “ต้นจาก” อันเป็นพืชที่ให้คุณประโยชน์แก่คนพื้นเมืองอย่างเหลือคณานับ โดยเฉพาะได้ทำให้เกิดอาชีพการตัดจากขาย นำไปทำ “ขนมจาก” นำรายได้มาสู่ครอบครัว

นับแต่บรรพบุรุษมาแล้วที่คนที่นี่รู้จักการใช้ประโยชน์จาก “ต้นจาก” นับตั้งแต่ใบ ทาง และผล โดยใบและทางนำมาทำเป็นจากมุงหลังคา ใบอ่อนนำมาผายยาสูบ ใบแก่นำมาห่อขนม ส่วนผลก็นำมารับประทานได้

วิถีชีวิตของผู้คนส่วนหนึ่งในแปดริ้วจึงผูกพันกับ “ต้นจาก” ทุกเช้ามีดพวกเขาจะจับกลุ่มกันอย่างน้อยกลุ่มละ 5-6 คน หรือมากกว่านั้น พวกเขากันเดินเรียงแถวเข้าไปในดงจาก และไม่ลืมที่จะถือมีดพร้าเครื่องมือสำคัญติดมือไปด้วย

คนตัดจากจะทำงานกันตั้งแต่เช้าจนถึงสายแก่ๆ จึงจะหยุดรับประทานอาหารเช้าและถือโอกาสพักผ่อนเหนื่อย พอบ่ายค่อยเริ่มงานใหม่ และหมุนเวียนไปเช่นนั้นทุก ๆ วัน

หยาดเหงื่อที่ไ้ม้ไม่ทำให้รำรวย แต่ช่วยให้ชีวิตมีค่าและเปี่ยมด้วยความสุข

ผลพวงของต้นจาก ก่อให้เกิดภูมิปัญญาด้านอาหาร

ขนมจาก...วัดโสธรฯ

ผลพวงของ “จาก” ได้นำไปสู่ “ขนมจาก” อันลือชื่อของแปดริ้ว กล่าวได้ว่าใครก็ตามที่เดินทางไปนมัสการหลวงพ่อพระพุทโธโสธร หากไม่ได้สัมผัสหรือซื้อขนมจากติดไม้ติดมือกลับไปฝากคนทางบ้าน ถือว่ายังไปไม่ถึงแปดริ้ว

เครื่องปรุงอบวสด้วยกลิ่นหอมชวนใจ

พ่อค้าแม่ขายซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนแปดริ้ว จะลงมือนวดแป้งทำขนมจากกันตั้งแต่เย็นไปถึงค่ำ เพื่อเตรียมไว้ขายในวันรุ่งขึ้น

เช้าวันใหม่ พวกเขาจะใช้ใบจากสองใบซ้อนประกบให้เหลื่อมกัน ใบหนึ่งรองขนม อีกใบหนึ่งใช้

ขนมจากแปดริ้วขึ้นชื่อมาหลายชั่วอายุคน

ห่อหีบ แล้วกลัดด้วยไม้กลัดก้านมะพร้าว ก่อนจะนำไปปิ้งบนเตาด่าน เมื่อสุกกลิ่นของใบจากที่ผสมเข้ากับเครื่องปรุงของขนมที่มีทั้งแป้ง มะพร้าว น้ำตาล จะส่งกลิ่นหอมชวนรับประทาน

ทุก ๆ วันบริเวณรอบ ๆ พื้นที่ของวัดโสธรฯ ยังคงหอมอบอวลไปด้วยกลิ่นขนมจาก นับเป็นสีสันของคนแปดริ้วอย่างแท้จริง

โอ่งปุนบางน้ำเปรี้ยว

ในหลายพื้นที่ของจังหวัดฉะเชิงเทรายังไม่เอื้ออำนวยให้ระบบการประปาไปถึงทุกหมู่บ้าน หลายบ้านจึงใช้โอ่งปุนที่มีคนแปดริ้วด้วยกันเป็นผู้ทำขาย โอ่งปุนจะวางเรียงรายได้ขายคาของแต่ละบ้านอยู่ทั่วไป

ประโยชน์ที่ไซ้หมักจะนำมารองน้ำฝนไว้ดื่มตลอดฤดูแล้ง หรือบางที่รองกันข้ามปี จะได้น้ำฝนที่บริสุทธิ์มากขึ้น สำหรับคนทำโอ่งแล้ว การก่อพิมพ์โอบปูนล้อมแบบ เป็นอาชีพที่ทำรายได้สร้างความพึงพอใจให้ไม่น้อย

โอ่งปุนพัฒนามาจากโอ่งดิน ซึ่งมีการปั้นขึ้นใช้มาแต่อดีตกาลแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความสะดวกสบายในเรื่องของการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งสามารถซื้อหาได้ตามท้องตลาดทั่วไป โดยเฉพาะปูนซึ่งเป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้างในปัจจุบันอยู่แล้ว

แต่อีกส่วนเป็นเรื่องของความคงทน ไม่แตกหักเสียหายระหว่างการขนย้ายง่าย ๆ มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน นอกจากนั้นยังสามารถทำให้มีขนาดใหญ่ตามความต้องการ

โอ่งปุน พัฒนาการของภาชนะใส่น้ำ

โอ่งปูนบางน้ำเปรี้ยว

บนความหมายอันแท้จริงแห่งภูมิปัญญา ยังมีอีกหลายสิ่งที่เกิดขึ้นจากรากฐานของความเป็นคน ความซื่อซ่งและความเชี่ยวชาญของคนรุ่นเก่านับแต่โบราณ ได้สอนให้เรารู้ว่าเบื้องหลังของความคิดสร้างสรรค์มาจากแรงกดดันอันเกิดจากปัญหามานานปการที่คนแต่ละรุ่นได้พบพาน และปัญหาเหล่านั้นได้นำไปสู่ความคิดในการแก้ไขและสามารถพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสได้

พุ่มนี้ของฉะเชิงเทรา

จากชัยภูมิที่ตั้งซึ่งด้านหนึ่งติดกับกรุงเทพมหานคร ศูนย์รวมความเจริญของประเทศ อีกด้านหนึ่งติดทะเลและจังหวัดชายทะเล อาทิ ชลบุรี ระยอง ซึ่งเป็นประตูสำคัญทางการค้าและการลงทุนกับต่างประเทศ โดยเฉพาะนโยบายของรัฐบาลที่ประกาศให้พื้นที่นี้เป็นเขตเศรษฐกิจใหม่ของประเทศ ตามโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก หรือ EASTERN SEABOARD ทำให้ฉะเชิงเทราพลอยได้รับผลพวงจากการพัฒนานี้ไปด้วย

อาณาเขตกว้างขวางพร้อมสำหรับ
การรองรับการขยายตัวของเมือง

การที่มีฐานะเป็นเมืองบริวารของกรุงเทพมหานคร นับเป็นความได้เปรียบในด้านยุทธศาสตร์ที่ตั้งประการหนึ่ง ที่สำคัญเมืองบริวารแห่งนี้ยังมีศักยภาพพร้อมสำหรับการเติบโตและขยายการรองรับการเติบโตที่จะแผ่ขยายเข้ามาอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านอาณาเขตที่กว้างขวางใหญ่โต ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ครบครันและทันสมัย

ลักษณะภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์สามารถใช้เป็นแหล่งผลิตอาหาร เช่น ข้าว เนื้อสัตว์ ตลอดจนพืชผักและผลไม้ได้อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าทางการเกษตรสำหรับรองรับการขยายตัวของสินค้าเกษตรกรรมอีกมากมาย รวมถึงสามารถรองรับการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ได้อีกด้วย โดยทางจังหวัดได้จัดสรรพื้นที่เพื่อการส่งเสริมการลงทุนไว้พร้อมแล้ว ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงกำหนดให้ฉะเชิงเทราเป็นศูนย์กลางการบริการ ที่อยู่อาศัยและการบริหารราชการ เพื่อรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ตลอดจนการเคลื่อนย้ายประชากร แรงงานที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ควบคู่กับการเป็นศูนย์กลางคลังขนส่งสินค้าที่เชื่อมโยงระหว่างภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงใต้

เพื่อให้บรรลุผลตามนโยบายของรัฐ ในส่วนของจังหวัดฉะเชิงเทราจึงได้วางแผนพัฒนาตัวเอง โดยกำหนดภารกิจเบื้องต้นเร่งดำเนินการไว้ 7 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. พัฒนาเป็นเมืองอุตสาหกรรมที่สามารถควบคุมมลภาวะได้
2. พัฒนาเป็นศูนย์กลางการบริการและที่อยู่อาศัย
3. พัฒนาเป็นศูนย์กลางคลังขนถ่ายสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม
4. พัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมและพัฒนาชนบท
5. พัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว
6. พัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาวะแวดล้อม

7. พัฒนาเป็นศูนย์กลางบริหารราชการ และปรับปรุงการบริหารราชการเพื่อรองรับความเจริญในทศวรรษหน้า

ซึ่งขณะนี้ทางจังหวัดฉะเชิงเทราได้ลงมือดำเนินงานเพื่อให้ภารกิจต่างๆ เป็นไปอย่างเรียบร้อยและบรรลุเป้าหมายแล้ว โดยเริ่มตั้งแต่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการรองรับการเป็นเมืองบริหารและที่อยู่อาศัย

พัฒนาตัวเองสำหรับเป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงประชากรในภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร จนมีสินค้าด้านการเกษตรส่งออกไปจำหน่ายจำนวนมาก

พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ประชาชนมีชีวิตและสุขภาพที่ดี รวมถึงจัดการเรื่องการจัดขยะมูลฝอยเพื่อให้สมกับเป็นแหล่งเศรษฐกิจของจังหวัด

สิ่งแวดล้อมเหมาะแก่การพัฒนาเป็นเมืองที่อยู่อาศัย

อาหารพื้นถิ่นที่หากินได้ทั่วไป

ใหม่ ๆ สด ๆ ที่เพิ่งเก็บมาจากสวน

นอกจากนั้นยังมีโครงการพัฒนาคน ครอบครัวชุมชน โดยเฉพาะการเสริมสร้างความรู้ การศึกษา ให้เป็นไปอย่างทั่วถึง พัฒนาฝีมือแรงงานทั้งภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมสำหรับรองรับการเติบโต ตลอดถึงพัฒนาระบบงานราชการและการบริหารงานราชการเพื่อรองรับความเจริญในอนาคต

สำหรับแผนงานทั้งหมดที่วางรากฐานไว้แล้วนี้ มีกำหนดแล้วเสร็จสมบูรณ์ภายใน 10 ปีข้างหน้า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นไป

มะพร้าว น้ำหอมแปรรูปเป็น
มะพร้าวเผา

ขอขอบคุณ

ปัญญา วิโรจน์กุล
วงศ์ศิริ พรหมชนะ

สำนักสถิติ
พระประดิษฐ์ ปฐมพรวิวัฒน์ (อัส)

ผู้ใหญ่วินัยชัย เข้มเฉลิม

ผู้ใหญ่วินัยชัย ทองนาค

วลี สถานพงษ์

คลฤดี จันทสุข

ยายระเบียบ ลิ้มเจริญ

ลุงอ่ำ ไยอ่อน

ลุงเสมียน วิเศษกุล

แดง ปามา และครอบครัว

สมชาย ทองแจ้ง

สุพล หลิมชัย

ประชาสัมพันธ์จังหวัดฉะเชิงเทรา
หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ สำนักงานจังหวัด
ฉะเชิงเทรา

จังหวัดฉะเชิงเทรา
รักษาการเจ้าอาวาสวัดอภัยภูฏาภิคาราม ตำบล
หน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา

บ้านห้วยหิน หมู่ 1 ตำบลลาดกระโทง อำเภอ
สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

99 หมู่ 12 ตำบลหนองไม้แก่น อำเภอ
แปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชาวท่าตะเียบ อำเภوتاตะเียบ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

ชาวท่าตะเียบ อำเภوتاตะเียบ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

31/9 หมู่ 1 ถนนสุขาภิบาล ตำบลปากน้ำ
อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชาวบ้านย่านวัดโพธิ์ อำเภอบางคล้า จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

ชาวบ้านหินลาด ตำบลคงน้อย อำเภอราช-
สาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตลอดจนชาวบ้านย่านท่าข้าม อำเภอเมือง
จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชาวบ้านย่านตำบลบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบาง-
น้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชาวบ้านย่านตำบลบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบาง-
น้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

บรรณานุกรม

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. วารสารวัฒนธรรมไทย. ฉบับประจำ
เดือนมิถุนายน, 2541.

ฉะเชิงเทรา, จังหวัด. ฉะเชิงเทรา : ก้าวไปกับปวงชน. กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์, 2540.

_____. โสธรรารามวรวิหาร : มงคลคู่แปดริ้ว. กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์, 2540.

_____. ฉะเชิงเทรา : เมืองแห่งอนาคต. กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์, 2540.

_____. ประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาค. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2528.

วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, กรม. เที้ยวแปดริ้ว. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา,
2527.

ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดเลขา. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา,
2516.

_____. คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดาร
กรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2515.

สถิติ จังหวัดฉะเชิงเทรา, สำนักงาน. สมุดรายนงานสถิติจังหวัด ฉบับ พ.ศ. 2540
ฉะเชิงเทรา. ฉะเชิงเทรา : เกษมรัตน์การพิมพ์, 2540.

อุทัยภาติการาม, วัด. พระพุทธไตรรัตนนายก (ชำปอกง) : ที่ระลึกพระราชทาน
เพลิงศพพระอธิการสกลี แห่งห้วง ฝ้าหุ่่น. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2534.